

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HANDSKERUMSBØGERNE
DANMARKS HERLIGHEDER

HANS LASSEN

Djurslands herregårde

GJELLERUP

Djurslands herregårde

*Handskerumsbøgerne · Danmarks herligheder
omfatter:*

1. Ellen Andersen: Sydfyns herregårde
2. Bredo L. Grandjean: Københavnske palæer
3. Otto Norn: Bornholms byer og fæstningen
Christiansø
4. Hans H. Engqvist: Sønderjyske byer
5. Th. Ramskou: Himmerlands oldtidsminder
6. Gudmund Boesen: Nordsjællands slotte
7. Tove Clemmensen: Nordfyns herregårde
8. Hans Lassen: Djurslands herregårde
9. Hans Stiesdal: Sydsjællands herregårde
10. Anders Bæksted: Jyske runestene

Handskerumbøgerne · Danmarks herligheder

Redigeret af: AAGE ROUSSELL

HANS LASSEN

Djurslands herregårde

GJELLERUP 1968

DJURSLANDS HERREGÅRDE er sat med Linotype Aldus
og trykt i Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder.
Typografi og omslag: Finn Aa. Andersen.
Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse
af denne bog eller dele af den er ikke tilladt
ifølge lov om ophavsret.
© Jul. Gjellerups Forlag a-s, København 1968.

Bogens fotografier skyldes:

Th. Andresen, Bernild, M. Clemmensen,
Holt & Madsen, E. Horskjær, Hude, H. Matthiessen,
Nationalmuseet, Thomas Pedersen, C. M. Smidt.

Indhold

Forord	7
Kort over	
Djurslands herregårde	8–9
Indledning	11
Kalø	24
Tjele	27
Rosenholm	32
Overgaard	37
Gl. Estrup	40
Løvenholm	46
Skaføgaard	48
Katholm	50
Rugaard	55
Sostrup	57
Ulstrup	59
Støvringgaard	61
Møllerup	63
Clausholm	65
Bidstrup	70
Gjessinggaard	72
Lyngsbækgaard	75
Viskum	78
Fussingø	80
Stenalt	82
Frijsenborg	84
Meilgaard	87

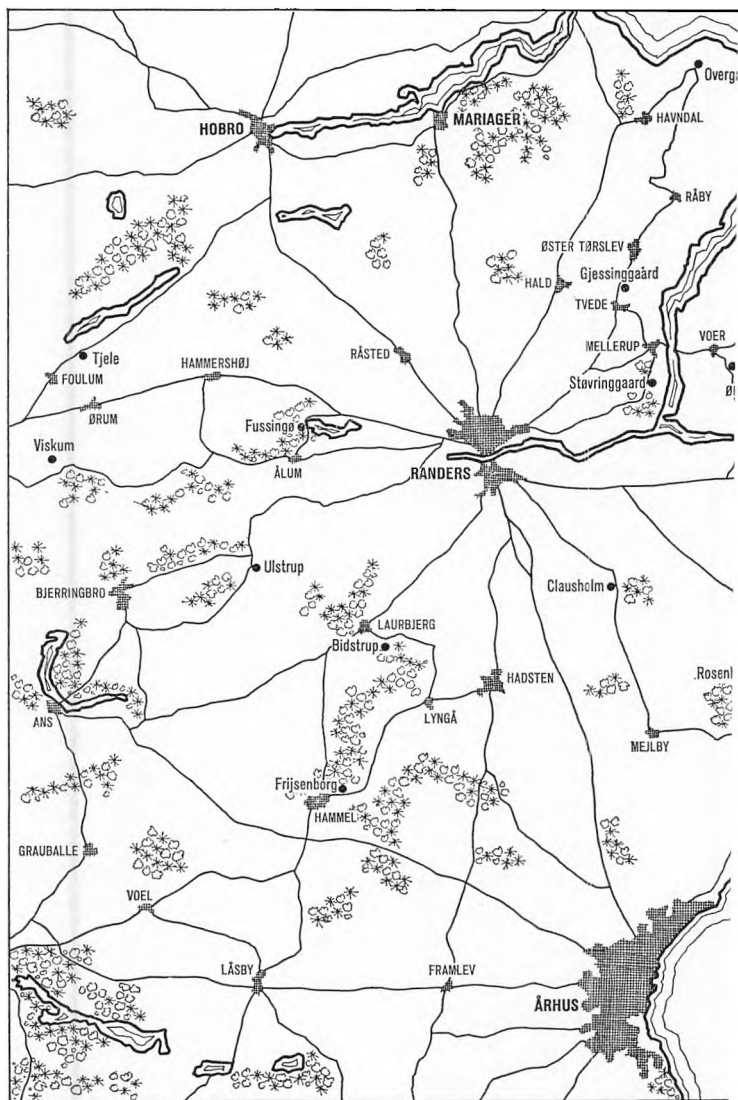
Forord

Vi ved det alle; digterne har lært os det, malerne har skildret det, og vort eget øje har vist os det: Danmark er et dejligt land! Og i en tid hvor statsmænd og nationaløkonomer i aviser og radio hver dag hamrer ind i vor bevidsthed, at Danmark er et fattigt land, mens hele verden nikker samtykkende, er det en befrielse at kaste de mørke briller, se sig om og råbe: nej, Danmark er et rigt land! Se vore landsbykirker mellem de runde bakker, se vore oldtidsminder i skov og på hede, se vore herregårde i de dejlige parker! Det er alt sammen vort, det er vor kulturarv, det er dansk nationalejendom, det er Danmarks herligheder!

Sådan stod der i forordet til det første bind af den serie, Jul. Gjellerups forlag udsendte kort efter krigen. Man kan måske sige, at ordene genspejler jubelen efter befrielsen, men de har gyldighed den dag i dag. Nu har hver mand sin bil og bruger megen fritid til at se sig om. Han har krav på at få at vide, hvad det er han ser.

Redaktionen har valgt i alt væsentligt at genanvende billederne fra den første udgave vel vidende, at vegetationen på og omkring herregårdene har ændret sig i løbet af de forgangne 20 år, at nogle kirker har fået nye vinduer osv. Men det er ikke noget, der ændrer karakteren af monumentet, og mange motiver, især i byerne, kan på grund af lygtestandere, færdselstavler og parkerede biler ikke mere fotograferes så godt som tidligere. Seriens opgave er ikke at give et tidsbillede af 1960-erne, men at vise, hvad natur og kunst har givet os: Danmarks herligheder.

AAGE ROUSSELL

Indledning

Herregårdsarkitekturen her i landet præges i høj grad af renaissancetiden, og på Djursland ligger renaissancegårdene ganske særlig talrigt. Men alligevel findes der både repræsentanter for middelalderlige borge og 1700–1800-årenes herskabeligt bekvemme herresæder.

Middelalderens herremand havde sine indtægter fra bøndernes afgifter, idet han ejede de gårde, de havde i fæste. Det var strøgods, der kunne ligge vidt omkring og dække betydelige arealer, men til gengæld var hans egen sædegård ikke særlig stor, og borgen svarede dertil, den var hverken stor eller imponerende. Af disse middelalderlige borge er kun få bevaret, som regel findes kun voldstederne, der blev forladt, da nye, statelige herregårde rejstes.

Vi ved ikke meget om de middelalderlige borge. De synes først og fremmest at have været indrettet på forsvar, og med datidens militære teknik, der netop havde sin styrke i forsvaret, blev en borg først og fremmest gjort modstandsdygtig ved at blive omgivet med volde og grave. Over graven førte kun én bro, vistnok hyppigt en vindebro. Alt efter evne kunne borgen forstærkes med mure eller palisader. Det har nok tiest været det sidste!

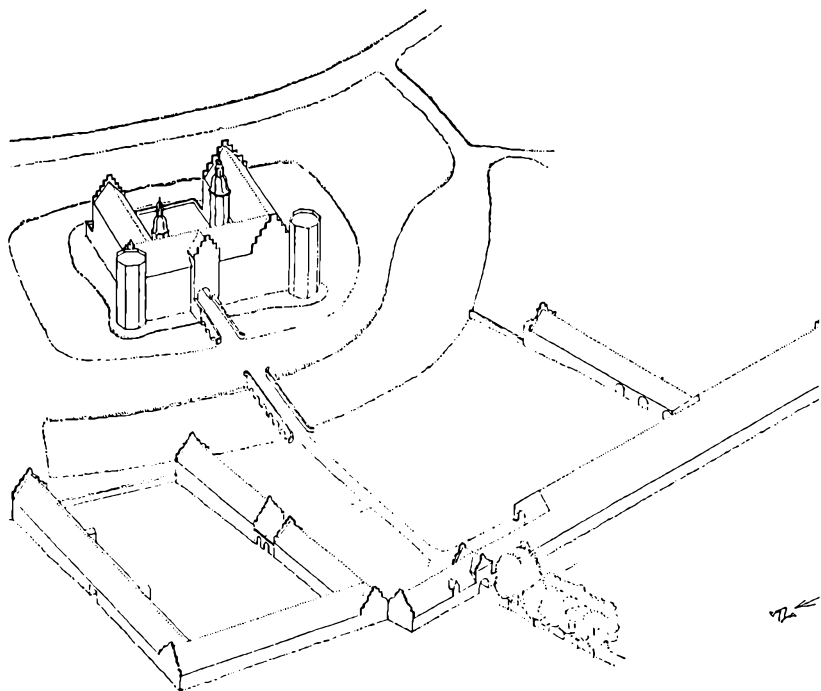
En stor, fast borg som det kongelige slot Kalø kunne bestå af to gårde, den ene bag den anden, men det væsentlige for en borg var det store tårn, der var anlæggets midtpunkt og kendes i alt middelalderligt borgbyggeri. Dets franske navn var *donjon*, i Tyskland kaldtes det *Bergfried*, det blev på dansk til *Barfred*. Bag tårnets

uigennemtrængelige mure havde borgherren sit sidste tilflugtssted, hvis fjenden var trængt ind på borgens grund, og herfra kunne han måske endnu redde borgen.

Fanger gemtes i tårnets kælder, hvortil der kun var én adgang, gennem et hul i loftet! Men ellers har tårnet i almindelighed næppe været beboet, idet borgherrens egentlige bolig sikkert har været at finde i andre af gårdens huse. Vi må nemlig tænke os borgen bestående af flere, mere eller mindre selvstændige bygninger.

Der er ikke her i landet bevaret nogle af den menige adels middelalderlige borge andet end som ruiner, skønne og maleriske, ganske vist, og æggende for fantasien, som ruiner nu engang er. Det er kun enkelte konge- og bispeborge, der har overlevet de skiftende tider. Disse borge har imidlertid været statsforetagender, fæstninger med særlige militære formål, og sikkert på mange måder forskellige fra herremandens enkle bolig. Vi kan hverken betragte Kärnan ved Helsingborg eller Kalø på Mols som repræsentanter for herregården i middelalderen. Men de barske ruiner hjælper os alligevel til at forstå middelalderens herremand og til at fatte, at han opgav den gamle primitive forsvarsbolig og begyndte at bygge nye, rummeligere og bekvemmere huse.

Det første fremskridt var det to-etages, rektangulære enkelthus med langsiderne solret i nord og syd. Beboelsesværelserne var i første stokværk, mens den store sal – riddersalen eller dansesalen – har optaget hele andet stokværk. Derover har ofte ligget et halvstokværk brugt som vægtergang og skytteloft. Typen er bedst kendt fra Jens Holgersen Ulfstands Glimmingehus i Skåne, men ser man nøje til, kan man finde enkelthuset med sine glatte munkestensmure og stejle tagrejsning som kernen

Gl. Estrup, perspektiv

i mangen en mere vidtløftig hovedbygning, f. eks. på Gl. Estrup og på Tjele.

Med renaissancen ændredes herregården. Ganske vist medførte Grevens Fejde, da bønderne rejste sig hærgende og plyndrende mod herremændene, at man i den følgende tid til en vis grad holdt fast ved fortidens borgtyper, men skrækken satte sig dog snart, og det direkte fæstningsagtige forsvandt i midten af 1500årene, selvom grave og tårne bevaredes længe. Hovedbygningen blev ofte lagt på en naturlig eller kunstig ø i en lille sø og fik flankeringstårne på hjørnerne som forløbere for

bastion-systemet. Avlsgården lå i reglen for sig selv, dog undertiden på en holm eller bag grave.

Renaissancegårdens rumfordeling var til at begynde med meget stiv og adskilte sig ikke væsentligt fra middelalderens, men planerne blev dog snart mere elastiske, især ved at indføre en korridor som forbindelse mellem to gavlværker, som det kendes fra Rosenholm, hvor korridoren dog oprindeligt havde karakter af et åbent galleri eller en indbygget svale. Samtidigt blev murene tyndere og vinduerne større til fordel for lunheden og hyggen i rummene.

I 1500årene medførte de stigende kornpriser et hektisk herregårdsbyggeri samtidig med, at driften blev lagt om med kornproduktion for øje. Godserne blev arronderede, og konge og adel købte, solgte og mageskiftede om ørene på de ulykkelige hovbønder, der leverede arbejdskraften til den stadig mere intensive drift. Storgodsdriften gav gården fysiognomi. Man er hyppigt tilbøjelig til at betragte en herregård som identisk med hovedbygningen. Intet er mere forkert. En herregård er først og fremmest et gods, d. v. s. en økonomisk enhed, hvor avlsgården er centrum i arbejdet. Pragten, det repræsentative, det festlige, er koncentreret i hovedbygningen, der demonstrerer ejerens duelighed og økonomiske magt og indgyder den grå bonde respekt. Det kan imidlertid ikke understreges stærkt nok, at herregården, skønt tilsyneladende bestående af to af hinanden uafhængige dele, er én udelelig helhed, bestående af avlsgård og borggård.

Efter 1550 begynder sammenkomponeringen af avlsgård og borggård om en fælles akse så småt at vise sig, f. eks. på Rosenholm, Ulstrup, Katholm, Overgaard, Lø-

venholm og mange flere. Og særlig Gl. Estrup er et godt eksempel på renaissance-anlæg. Ideen er klar, men i enkelthederne er det regelmæssige endnu ikke trængt helt igennem. Mens avlsgården af hensyn til driften så vidt muligt skulle fuldføres (men til gengæld har været særlig udsat for ændringer gennem tiderne: ombygninger, brande o. s. v. og derfor sjældent er så velbevaret som hovedbygningen) er de storartet tænkte tre- eller firfløjede borggårde i de allerfleste tilfælde ufærdige eller opbygget i mange perioder. Når disse herregårde med den milde røde farve, som teglstenen får i århundredernes løb, er så smukke og virker så velproportionerede, skyldes det måske netop den gradvise tilblivelse. Det har for hver ny tilføjelse været muligt at prøve øjet på det allerede fuldførte og overveje, hvor meget der burde bygges til. Rosenborg, Københavns vidunderlige lille eventyrslot, er det bedste eksempel på, hvad der arkitektonisk kan opnås ad empirisk vej. Ikke mindst på Djursland er renaissancens herregårde fra før år 1600 meget enkle. Arkitektonisk virker husene ved deres klump og facaderne ved deres flader og vinduernes rader. Selv gavlene – tidens kælebørn – er spartanske, og kun få er så rigt dekorerede som Katholms og Tjeles.

I slutningen af 1600årene sker der væsentlige ændringer i byggesættet. En ny statsform med en ny adel krævede, samtidig med at livsformerne som helhed ændrede sig, fornyelse af boligen. På den tid blev boligen mere differentieret. Man behøvede mange og statelige rum til daglig for at give sin person den rette guddommelige baggrund overfor sig selv og sine undergivne. Det gælder både den enevældige monark og herremændene, jorddrotterne, der med nye titler af grever og baroner

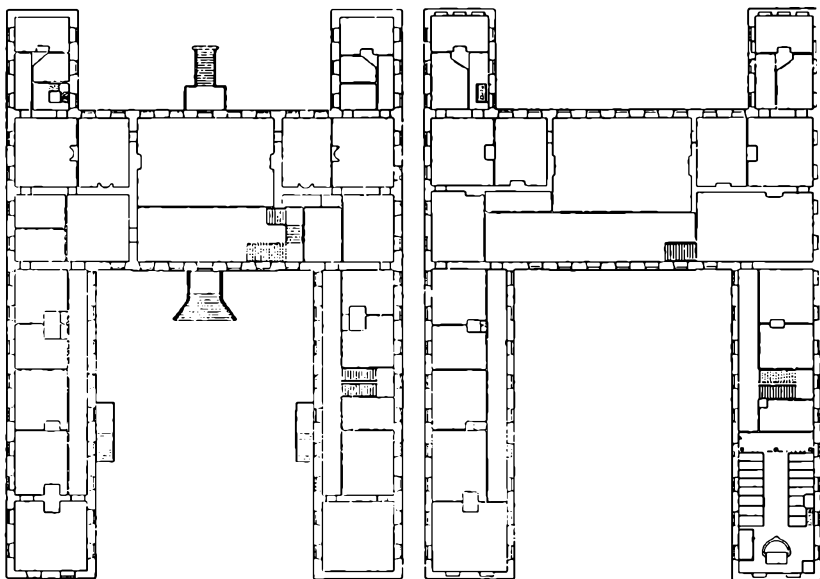
lod oprette stamhuse, der hele og udelelige skulle ned-
arves efter omtrent samme regler som kronen i konge-
slægten.

Den første herregård på Randerskanten, der er bygget
efter sådanne krav, er Clausholm. Den er opført af en
mand af forholdsvis gammel adel, men i et af den nye
statsadministrations største embeder, storkansleren Con-
rad Reventlow. Han lod i 1690'erne det store trefløjede
kompleks opføre som erstatning for en gammel renaiss-
sancegård.

Til forskel fra renaissancegårdene står Clausholm ikke
med blank mur. Der er givet afkald på murstenenes stof-
lige virkning, og murene er pudsede. Det svarer til, at
barokken netop fra slutningen af århundredet her i lan-
det kommer ind på at fremhæve arkitekturen som en
helhed og derfor dækker selve materialet, en tradition,
der holdt op mod midten af forrige århundrede.

Clausholms dybe, trefløjede hovedbygning er typisk
for herregårdsbyggeriet et helt århundrede frem i tiden.
Det trefløjede anlæg var velkendt under renaissance, men
ikke så helstøbt. Renaissance havde trappetårne og
hemmeligheder – datidens wc'er, karnapagtige udbyg-
ninger, simpelt hen faldkanaler ned i borggraven. Det
blev ikke taget så nøje, om vinduesflugten i én fløj ikke
akkurat fulgte vinduerne i en anden. Det blev anderledes
nu. Der er ingen trappetårne. Trapperne, der fik lige løb,
ligger inde i huset. Vinduesflugten er den samme i alle
fløje. Symmetrien er stærkere end nogen sinde.

Dybdevirkningen i den trefløjede gård understreges.
Indgangen midt på hovedfløjen fremhæves som den for-
nemste indgang ved en prægtig portal, og ofte fører der
en dobbeltdøbet trappe op til døren. Midterpartiet om

PLAN AF STUB

PLAN AF FØRSTE SAL

Clausholm, planer

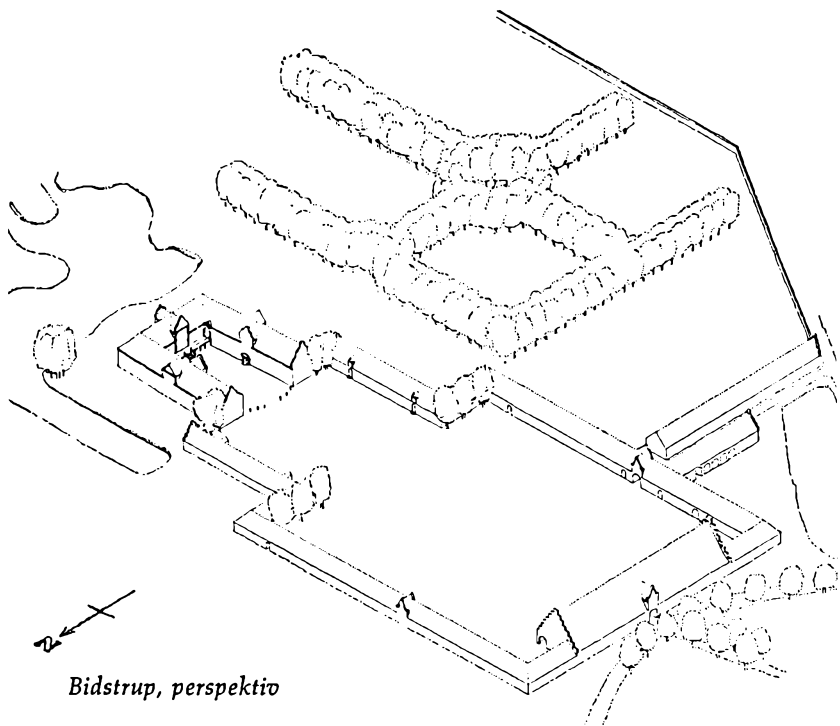
hoveddøren kan understreges ved et fremspring, en risalit på tre, sjældent fem, fag kronet af en gavlkvist eller hyppigere af en gavlformet fronton. Sidefløjenes underordnede betydning kommer bl. a. frem ved deres mindre pompøst udstyrede døre, der undertiden som f. eks. på Clausholm kun har énløbede trapper. Hovedmotivet, indgangsdøren i midterfløjens risalit, bliver på den måde forberedt ved sidefløjenes døre, der i det hele taget arbejder med til at understrege dybden i rummet.

I det indre bliver planen mere differentieret. Fra nu af er det reglen, at der inden for indgangsdøren findes en

forhal, og bag den en havesal. Til siderne mindre værelser. I så stor en bygning som Clausholm er der to flugter af værelser, én mod gården og én mod haven. På mindre gårde, f. eks. på den et halvt hundrede år yngre Gjessinggaard, går værelserne dog ligesom på renaissancetiden tværs gennem huset. I sidefløjene findes der altid i den type huse ud mod gården en korridor, hvorfra der er adgang til en række værelser, gæsteværelser.

Med barokken begynder de symmetriske avlsgårdsanlæg at blive gennemarbejdet. Avlsgårdens tre længer åbner sig mod borggårdens tre længer. Hovedtrækkene i den barokke herregård bevares gennem hele det følgende århundrede og typen lever videre. Den findes i mindre majestætisk udformning i Bidstrup og Gjessinggaard, begge helt igennem præget af barokken, den tunge, sejlivede jyske barok. Anlægget findes også i Lyngsbækgaard, der er langt lettere, bygget i 1700årenes slutning i nyklassicistisk stil og visende, hvor forfinet typen blev. Grundtemaet er det samme: den dybe trefløjede hovedbygning – måske med visse middelalderlige reminiscenser, idet der som på Gjessinggaard hyppigt findes vandfyldte grave om bygningen.

Men netop på den tid begynder sansen for det fastkomponerede anlæg at forsvinde. De nyopførte gårde viser det. Det reneste eksempel på tidens ideal for gården på landet er og bliver Liselund på Møn. Den henrivende, tilsyneladende naive og uskyldige, tilfældigt anbragte Louis XVI-idyl, der i virkeligheden er utrolig raffineret og gennemberegnet, opfylder alle tidens krav til landlig ensomhed. Men der er ingen som helst kontakt mellem bolig og avlsgård. Tiden brød sig ikke for alvor om det

Bidstrup, perspektiv

landlige arbejde, selv om den gerne koketterede med det.

Ved de fleste herregårde var det vanskeligt at fjerne hovedbygningen så fuldstændig fra bedriften, som det var sket på Liselund. Men man ser dog ønsket herom. Fussingøs nye hovedbygning er lagt et stykke inde i parken uden direkte forbindelse med avlsgården, og det er betegnende, at den nye hovedbygning på Stenalt, der virker som en fremmed fugl mellem egnens gårde, er lagt ind i parken, langt borte fra landlivets realiteter. Stenalt hovedbygning repræsenterer drømmen om Italien, om individets romantiske frihed fra alt jordbundet.

Landlivet ses ud fra landliggerens synsvinkel, man dyrkede naturen, men holdt landbruget på afstand.

Mens herregårdsbyggeriet florerede i 1500- og 1600-årene, er det karakteristisk for de to følgende århundreder, at der byggedes forholdsvis lidt nyt. Det gælder så nogenlunde landet i almindelighed, men i særdeleshed Djursland. Nybyggeri efter 1750 er der forholdsvis lidt af. Dermed skal dog ikke være sagt, at 1700- og 1800-årene ikke har sat præg på herregårdene. Men disse århundreder, hvor grundlaget for det moderne hjemliv blev lagt, har først og fremmest udformet husenes indre. De robuste værelser i renaissanceborgene passede ikke mere til de stadig mere forfinede og differentierede boligkrav og moderniseredes, men ud over reparationer og nødvendige istandsættelser, er der blevet rørt mærkværdig lidt ved de væsentlige træk i gårdenes ydre. Således står Rosenholm, Gammel Estrup og flere så godt som uforandret i det ydre, men meget ændret i det indre, og resultatet er, at i renaissancegårdene findes smukke og karakteristiske barok-, rokoko- og empireinteriører.

I baroktiden – tiden omkring 1700 – blev de nyudstyrede værelser ordnet en suite med dørene på række. Reglen er, at dørene anbringes »en filade«, d. v. s. i flugt af hinanden, og i tværskillerummene nærmest ude ved ydervæggene. Går stuerne gennem hele husets bredde, ordnes dørene hyppigt symmetrisk, så der er to døre på hvert tværskillerum. Undertiden placeres kaminen eller kakkelovnen midt mellem dørene. Den perspektiviske dybdevirkning gennem en række åbentstående døre, en detalje, der uløseligt hører sammen med vore herregårde, er et ægte barn af barokken, rig og effektfuld.

På den tid blev stuerne forsynet med brystnings-

paneler og derover anbragtes gobeliner, silketapeter eller udspændt, malet lærred. Lofterne blev dekoreret med rige stukornamenter. Kort sagt, stuerne begyndte at antage det udseende, de har den dag i dag.

Mens der på renaissancetiden – som vel også i middelalderen – fandtes sommerstuer og vinterstuer, er man sikkert i 1700årene begyndt at dele rummene således, at husherren og husfruen hver fik sin lejlighed med soveværelse (hvad der i datiden vil sige opholdsværelse) og forværelse på hver side af den store sal. Det er i hvert fald denne opdeling, der – kommet fra Frankrig – ligger bag barokkens symmetriske planer i nybyggeriet. Imidlertid ved vi lidet eller intet om, hvorvidt de robuste jyske herremænd har fulgt denne deling i deres daglige liv.

Til 1700årenes indsats på herregårdskulturens område hører også haverne, selv om de jyske herregårde kun har sparsomme rester fra baroktidens haver. Men de må dog have været der. Gang på gang høres om nye haveanlæg ved gårdene i denne periode. Det har været barokkens kunstfærdige haver med lange, lige gange, hvor de klippede vækster behandledes som arkitektur, og symmetriske parterre-bede med slyngede, indviklede mønstre. De skyggefulde, gamle alleer, der for os er uløseligt knyttet til herregårdene, stammer fra denne tid.

Gårdenes udseende omkring midten af forrige århundrede kender vi fra litografierne i Richardt og Bechers herregårdsværk. Det er frodige idyller, der møder os her. De klippede træer har vokset sig store. De sirlige haver fra baroktiden er fra omkring 1800 blevet lagt om til landskabshaver i engelsk stil med store plæner, slyngede

gange og naturligt voksende buskads, der lukker og åbner for nye, overraskende udsigter. Bygningerne er reparerede og sat i stand efter den tids brug. Mange af renaissanceens forsiringer er forsvundet. Det gælder gavlenes pinakler og tårnenes spir, og praktisk og økonomisk fornuft præger gårdene. Forfædrenes ekstravagante enkeltheder, der – ligesom barokhaverne – har været for kostbare at holde vedlige, er slidt bort i tidens løb. Også i det indre skete der forandringer. Papirtapeterne og de oliemalede vægge holdt deres indtog. Den symmetriske baroklejlighed var heller ikke mere idealet, og et nok så borgerligt, hyggeligt familieliv krævede og frembragte andre interiører med mange flere møbler.

I denne herregårdsverden, fjernt fra verdens larm, færdes krinolineklædte damer og velplejede børn. Det er den victorianske tidsalders idylliske familieliv, der udfolder sig her. Vi kender det – både forsiden og vrangen – fra H. C. Andersens ironiske eventyr: »Alt på sin rette Plads«, »Gartneren og Herskabet« osv.

I byggeriet fra 1800årenes sidste halvdel mærkes de for godserne bedrede konjunkturer. Det er rigere og pragtfuldere end under depressionsårene i århundredets begyndelse. Man mærker også tidens historiske interesse i nybyggeriet, f. eks. på Frijsenborg, eller i de meget omfattende restaureringer, som på Meilgaard. Godsejerne begynder at bygge i internationalt format. Deres gårde skal have samme holdning, som den de har truffet på udlandets store godser. Det mærkes f. eks. også i Frijsenborgs franskprægede renaissance og i det hele taget på gårdens herskabelige format.

De følgende billeder viser nogle af Djurslands herregårde. Den interesserede kan her selv følge de vigtigste

træk i borg- og herregårdsbyggeriet fra middelalderens slutning til vore dage. Bruger man sin fantasi på rette måde og forstår at leve sig ind i disse gårdes særegne ånd, fortæller de mangt og meget om fortiden, men viser også et og andet, der kan bruges i fremtiden. For det åbne øje og det modtagelige sind er de altid til glæde i nuet.

Kalø

Et af de smukkeste landskaber i Danmark danner ramme om Kalø. Den vejrbidte ruin, hvis profil er så velkendt, ligger på en lille ø i den skovkransede vig. Den er skøn en smilende sommerdag med det glitrende vand; men den er kraftigst, og man får sikkert det sandeste billede af den en vinterdag under en himmel med grå, snetunge skyer.

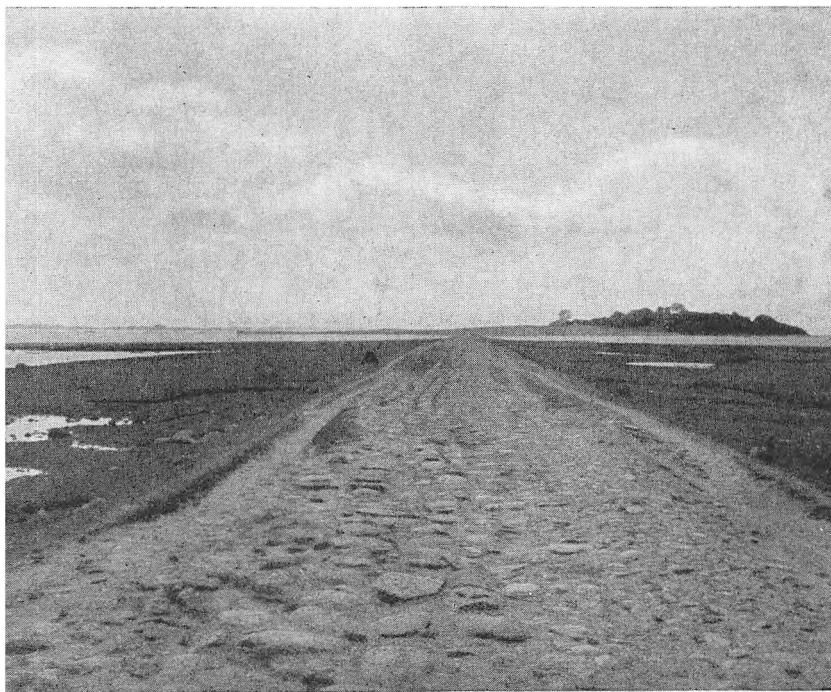
Kalø var et stærkt kongeligt slot. Det blev anlagt 1313 af Erik Menved som en tvangsborg. Han havde da lige kuert de midtjyske bønder, der havde nægtet at betale skat. Borgen skulle stå som en trussel mod dem.

Men allerede i 1320 måtte Christoffer II i sin håndfæstning love at sløjfe borgen. Arkæologiske undersøgelser har vist, at dette virkelig skete. – Under det store, firkantede tårn er der fundet rester af et ældre rundt tårn. Der er også fundet spor af en ældre ringmur og endnu et rundt tårn.

Men i 1300årenes splittede og kæmpende Danmark var Kalø for vigtig en plads til at borgen kunne ligge øde hen. Den blev genopført i årene op mod 1340, sandsynligvis af grev Gert og muligvis bygget færdig af Valdemar Atterdag.

Kalø blev sæde for kongens lensmand, men mistede i 1600årene sin betydning og i 1670'erne blev den brudt ned. Materialet blev sejlet til København og brugt til opførelsen af Ulrik Frederik Gyldenløves palæ, Charlottenborg.

Efter arkitekt C. M. Smidts for Nationalmuseet udførte, store udgravninger og restaureringer i de senere

Vejdæmningen til Kalø

år, er anlægget fuldt klarlagt. Ad »Vasen«, den lange dæmning, der har været afbrudt af en bro, nåede man ud til slottet. På tre sider var borgen omgivet af dybe grave, på den fjerde er en stejl skrænt ned til vandet. Over broen og gennem porttårnet kommer man ind i den forreste gård, hvorfra vejen fortsætter op til det store tårn, der har sin plads lige øst for indgangen til den indre, egentlige borggård, og er en firkantet kolos, 12 m på hver led. De svære teglstensmure er 3 m tykke.

Kalø, store tårn

Over kælderens, hvor fangerne gemtes, havde tårnet tre stokværk. Den eneste adgang har været ad en dør højt oppe på vestsiden.

På den anden side af den indre port lå borgens hovedhus: fruerstuen, hvor lensmanden havde sin bolig. Ellers må vi forestille os borgen bestående af mange huse langs ringmuren. Her har været huse til folkene, til køkken, bryggers osv. Her har også været et kapel.

Kalø har indskrevet sit navn i Skandinaviens historie. Her sad den unge Gustav Vasa fangen, efter at han af Christian II var blevet bortført fra Stockholm. Og herfra flygtede han fra lensmanden Erik Banner, og kom 1519 til Lübeck.

Adgang mod entré.

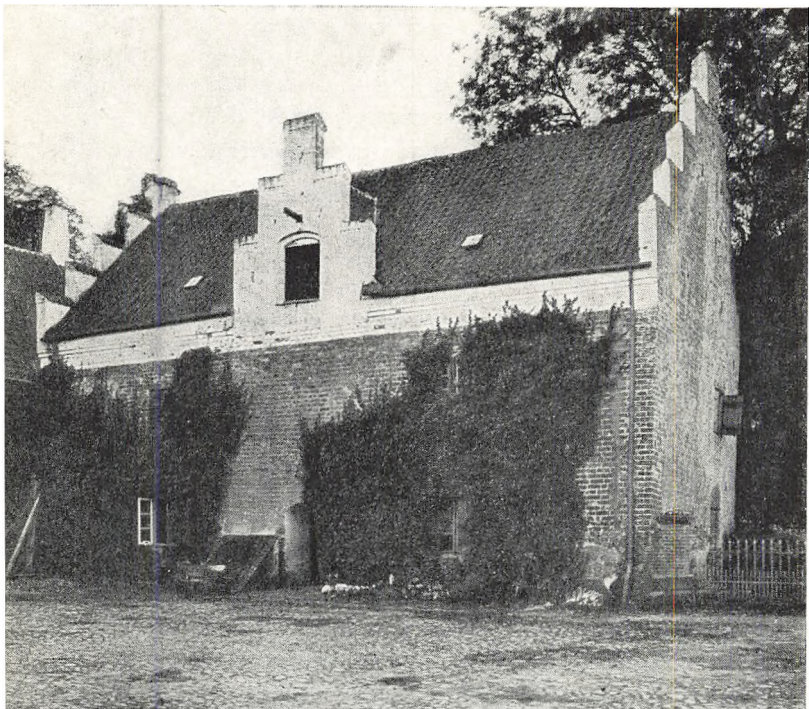
Tjele

Borggården på Tjele er meget uregelmæssig, den er vokset frem efterhånden. Skiftende generationer har føjet hus til hus uden formildende overgange. Eventyrlig, romantisk er Tjele. Ret en ramme om fortumlede menneskeskæbner.

Om det middelalderlige Tjele ved vi kun lidet. Gården var en hovedgård i Tjele by og ejedes af kannikerne i Viborg. Men omkring 1500 kom den til familien Løvenbalk og ejedes i begyndelsen af århundredet af de to brødre Jørgen (nævnt sidste gang 1531) og Mogens (d. 1536) Lauridsen Løvenbalk. Det er antagelig dem, der har bygget det ældste hus, dvs. stenhuset i den nordre ende af borggården. Det er et senmiddelalderligt enkelthus uden grave omkring, opført af røde munkesten. Over den hvælvede kælder er der to stokværk, og øverst har der været et halvt stokværk, sikkert en vægtergang. Stueetagen har rummet den daglige beboelse, andet stokværk riddersalen. Heroppe findes endnu spor af renaissancetidens malede efterligninger af paneler og gyldenlæderstapeter.

I Grevens Fejde satte bønderne ild på Løvenbalkernes Tjele, men de svære mure holdt, og efter fejden blev huset sat i stand igen. Halvstokværket fjernedes, der blev sat større vinduer i, og der opførtes et trappetårn, som dog senere er forsvundet.

Efter at der 1585 var bygget et nyt hovedhus, blev det gamle benyttet som udbygning. Ifølge et syn fra 1685 findes her bryggers, kølle, borgestue, poderens

Tjele, det gamle stenus

(dvs. gartnerens) kammer, havrekammer osv., alt for øvrigt i yderst slet stand.

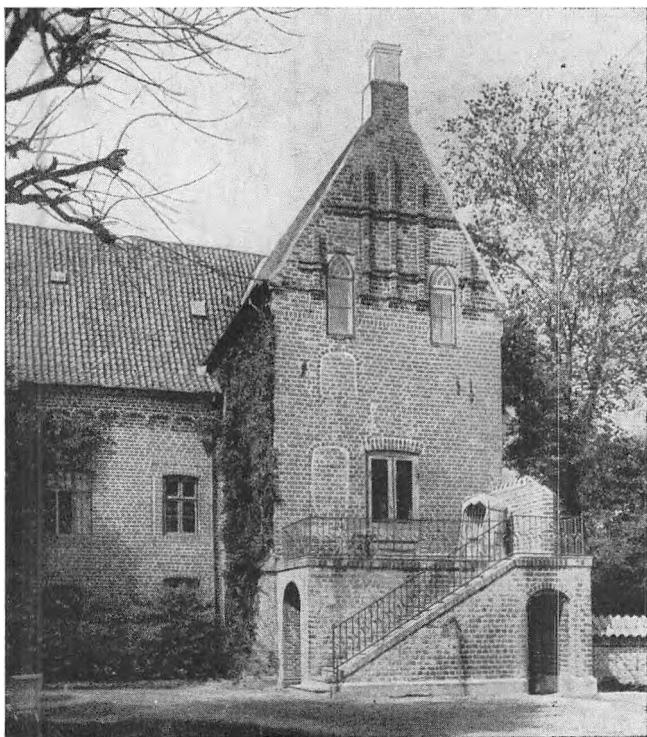
Efter Løvenbalkerne blev familien Skram ejer af Tjele. Jørgen Skram (1534–92) grundlagde Tjele som virkeligt storgods. Han opførte det nye hovedhus i nordsiden af gården. Det er en vinkelbygning i to etager, med et tårnagtigt fremspring mod øst. I nordfløjen er den hvælvede port, der vender ud mod ladegården.

Tjele, gårdspladsen

På nordsiden skilles de to etager af en fremspringende rundbuefrise, således som det også kendes andetsteds, f. eks. fra Løvenholm. På østsiden findes rundbuefrisen under tagskægget.

På østfløjens fremspring er gavlen prydet med krydsende murbånd. Trods den lidt medtagne tilstand, minder den dog tydeligt om de smukke gavle på Katholms nordfløj.

Tjele

Østfløjen fortsætter i en lavere fløj, der i sydgavlen rummer »den skotske kvinde«s stue. Den skotske kvinde på Tjele – Genete Cragengelt, der var gift med Mogens Lauridsen Løvenbalk, men som efter hans død ikke kunne blive anerkendt som hans ægtehustru – er den første mærkelige kvindeskæbne, der er knyttet til den dystre, gamle gård.

1635 erhvervede Erik Grubbe Lauridsen, Marie Grub-

bes fader, gården. Han boede her fast fra 1665 til sin død 1692. Hans sparsommelighed grænsede til nærig-
hed. De besværlige familieforhold, der skyldtes de varm-
blodede, skønne døtres vanskeligheder med at falde til
ro i reglementerede ægteskaber, har sikkert heller ikke
bidraget til at mindske hans påholdenhed. Det gik imid-
lertid ud over gården. Den blev som vi hører af synet
1685 mere og mere forfalden, og hans formue smuldre-
de væk.

Efter Erik Grubbes død kom gården en tid i ritmester
Gert Didrik Levetzhaus eje. Han rejste sig en prægtig
sarkofag og et stort epitafium i Tjele kirke, der ligger
ved siden af gården. Både sarkofag og epitafium er i
pompøs barokstil, udført af Johan Frederik Ehlich, me-
steren for stuklofterne i Rosenborgs riddersal. Egnens
bønder lavede mange hårrejsende historier om ritme-
sterens drikkelag i sarkofagen. Den blev nemlig opstil-
let før hans død. Han, der ikke efterlod sig nogen slægt,
har sikkert ønsket at bevare sit minde for eftertiden.

1737 blev Tjele købt af generalmajor Christian Ditlev
Lüttichau (1696–1767), og siden har gården været ejet
af denne familie, som har givet Tjele sit nuværende
præg. Det kan f. eks. nævnes, at den murede trappe til
havestuen i østfløjens fremspring er opført af Hans
Helmuth Lüttichau (1868–1921).

Den nye lade er – efter at den gamle brændte 1926 –
bygget med Curt Lüttichau som arkitekt.

Parken, den gamle hovedbygning og kirken er til-
gængelig mod entré. Cafeteria forefindes.

Rosenholm

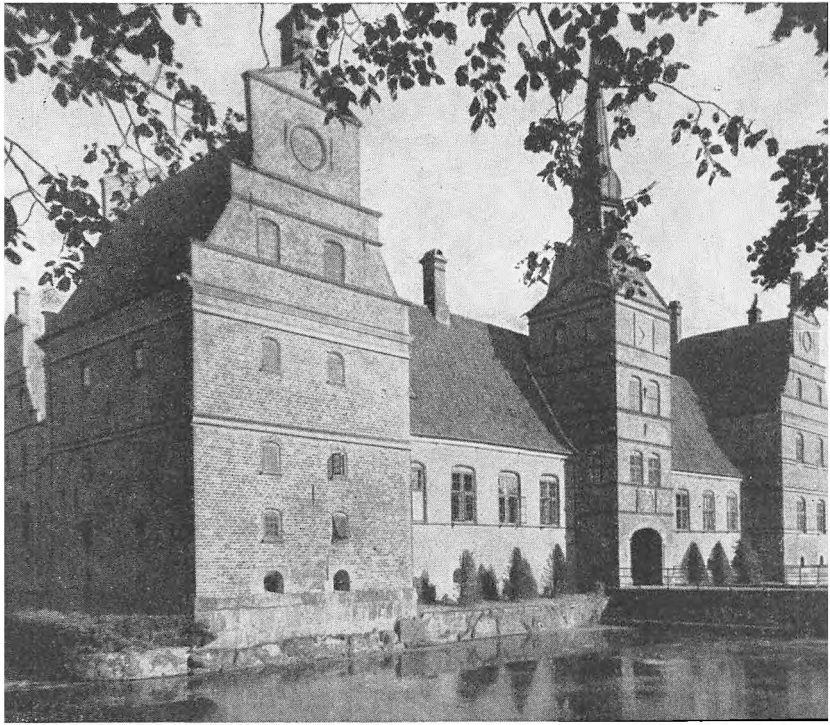
Rosenholm har navn efter Rosenkrantzerne, der har ejet gården i snart 400 år. Ved et mageskifte med kongen fik Jørgen Rosenkrantz den 1559, og han fortæller selv, at samme år begyndte han at bygge og grave.

Han anlagde det firkantede voldsted, helt omflydt af vand. Her opførte han først det store hus, den nuværende hovedfløj, der mod sædvane blev lagt med langsiderne i øst og vest for at få facade mod tilkørslen. Senere byggede han vestfløjen med porttårnet og de høje hjørnepavilloner. Over porten sidder en tavle med hans og hans hustrus, Dorthes Langes våben og indskriften: perfectum (fuldført) 1567. Pladen synes dog ikke at være oprindelig på dette sted, men er sikkert flyttet hertil fra hovedhuset.

De to parallelle fløje forbandtes sidenhen med en fløj i nord, med et bredt, mønstermuret bælte under vinduerne mod gårdsiden. En lignende mønstermuring findes på Skaføgaard, som Jørgen Rosenkrantz lod bygge i 1590'erne, så formodentlig er fløjen opført på den tid.

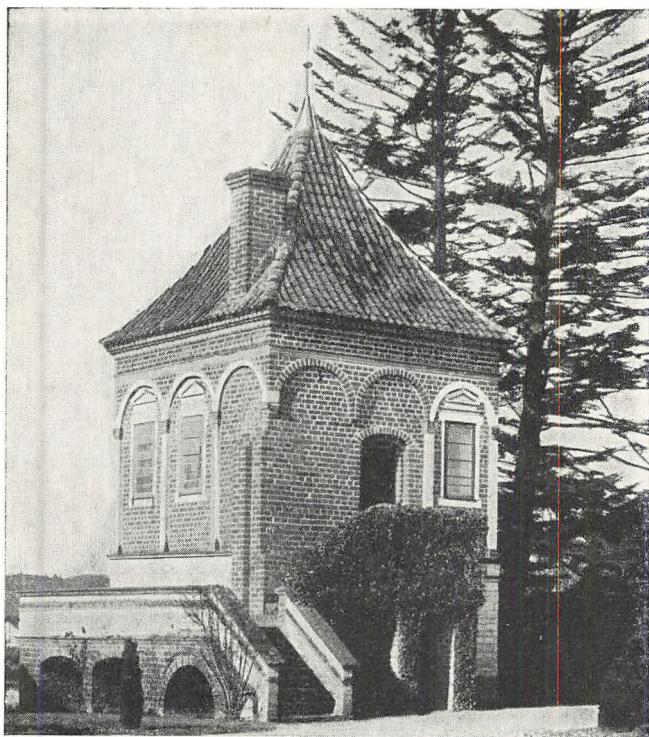
Jørgen Rosenkrantz' søn, den lærde Holger (1574–1642), byggede sydfløjen. Dermed havde gården fået sin endelige form.

Hovedhuset med de to runde tårne ved yderhjørnerne og måske et tårn midt på gårdfacaden – indtager en særstilling i dansk renaissancearkitektur. Facaden mod gården har været meget rig. Man kan endnu se spor af arkader. Fra først af må der have været buegange både i den høje stue og på første sal. Buegangene har ligget inde i huset, ikke som på Skaføgaard uden for facaden.

Rosenholm

Måske er det et træk, der viser hen til syden, måske er det blot en videre udvikling af den hjemlige svalegang. Facaden har haft sandstensbånd og slanke pilastre mægtige til dem på *Pirkentavl*, der ligger i haven, vest for hovedbygningen. Oprindeligt lå det i et hjørne af staldgården, der var placeret vest for borggården med samme midterakse. Efter at staldgården blev revet ned af baron Hans Rosenkrantz (1870–1936), ligger det en smule

Rosenholm, Pirkentavl

umotiveret frit ved indgangen til den af Iver Rosenkrantz anlagte have.

Det lille hus er i to etager med ét rum i hver etage. Udvendig er underste etage beklædt med kridtsten, mens øverste etage har en dekoration af maskerede arkader og i hver arkade et vindue. Arkaderne har slanke kridtstenspilastre med fint formede kapitæler, ganske mægtige til de så godt som forsvundne pilastre på borggårdens

Rosenholm, hjørnestuen

hovedhus. Det er sikkert samme bygmester, der har arbejdet begge steder. Taget er et højt pyramidetag.

Hvad har Pirkentavl været brugt til? Vi ved det ikke, men formodentlig har det altid været lysthus. Underste etage er overhvalvet, øverste er udstyret med kamin, så det har kunnet bruges om vinteren. Det mærkelige navn kommer måske af et nu ukendt brætspil.

Sit nuværende indre udstyr fik Rosenholm hovedsa-

gelig i begyndelsen af 1700årene under Iver Rosenkrantz (1674–1745), der også anlagde barokhaven vest for staldgården, hvor de gamle alleer endnu vidner om den tids havekunst. Bag de røde mure gemmer gården mange rigdomme. Man vandrer fra rum til rum, gennem smukke interiører med gyldenlædertapeter fremstillet i Frankrig af læder af vildsvin fra Rosenholms egne skove, eller klædt med vævede billedtæpper, der er bestilt specielt til værelserne på Rosenholm og aldrig har hængt andre steder, således som i den her afbildede hjørnestue, hvor man også ser stukdekorationerne omkring kakkelovnsnichen med den gamle jernovn.

Af de mange kostbarheder kan kun nævnes et par, f. eks. Jørgen Ottesens udskårne renaissanceskab i vinterstuen, Carel van Manders billede af Leonora Christina, Jørgen Ottesen Rosenkrantz' og hans hustru, Dorthe Langes portrætter, »Den brune Dreng« osv.

Men det vigtigste, det, der kun kan opleves på stedet, er indtrykket af liv og brug, som selv det mest velordnede museum ikke kan genskabe, om det så stiller aldrig så mange skatte frem til beskuelse.

Adgang til slottet mod entré fra ca. 1. april til 1. dec. kl. ca. 10–12,30 og 13,30–17,30 (fredag eftermiddag lukket).

Adgang til parken mod entré. Cafeteria ved indgangen.

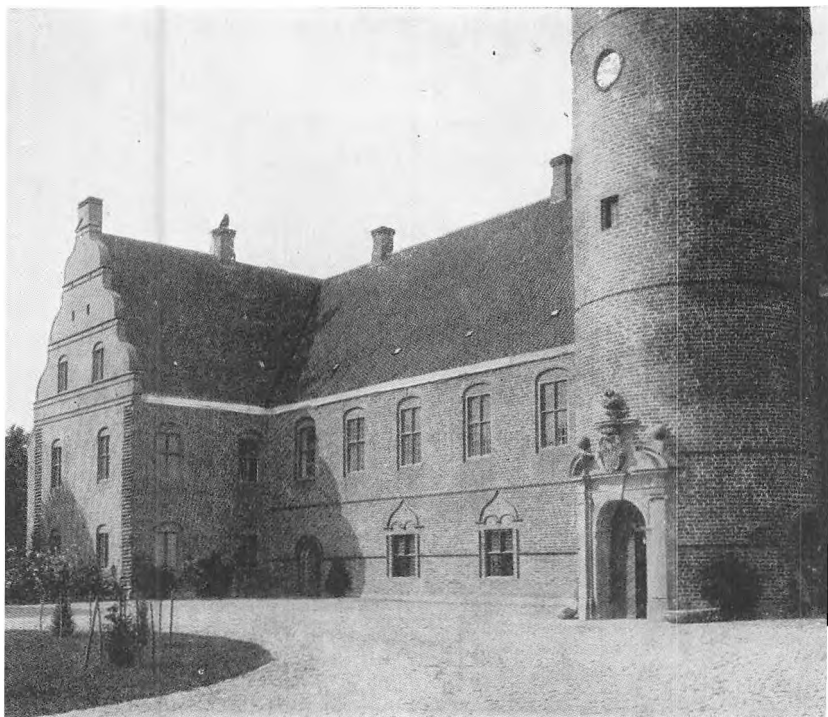
Overgaard

Godset er samlet af Jørgen Lykke (d. 1583), en rig adelsmand med stor karriere som diplomat, bl. a. i Frankrig.

I årene 1545–47 lod han gården opføre som midtpunkt i det store, nysamlede godskompleks. Den trefløjede hovedbygning var højere end nu. Foruden de to etager, der stadig findes, havde den endnu en fuld etage og en vægtergang ligesom det ældste Fussingø. – Midt for hovedfløjen, nordfløjen, er der ind mod gårdspladsen et rundt trappetårn. Borggården har haft en anselig dybde, idet de to sidefløje, hvoraf der nu kun er ubetydelige rester tilbage, oprindeligt var meget længere. Der har været meget nært samspil mellem hovedbygning og avlsgård, hvis tre lave fløje har åbnet sig mod borggården og på den måde fremhævet den høje bygning.

Ved en ombygning, der blev foretaget af Friedrich v. Arenstorff i 1672, ændredes hovedbygningens øverste etage, og vægtergangen blev fjernet. Vestfløjen blev brudt ned, men senere opførtes en ny, der var 16 m længere end nu. Hans søn forhøjede tårnet og gav det kobberspir og sandstensportal. Sit nuværende udseende fik gården ved en restaurering 1911–12 under ledelse af arkitekt Mogens Clemmensen.

I det indre er Overgaard først og fremmest præget af en rig regencestil (regence eller senbarok, stilperiode 1700–1730/40) som f. eks. de fornemme stukdekorationer på lofter og kaminforsider og det smukke bibliotek med bøger bag høje, smårudede glasdøre. Alt sam-

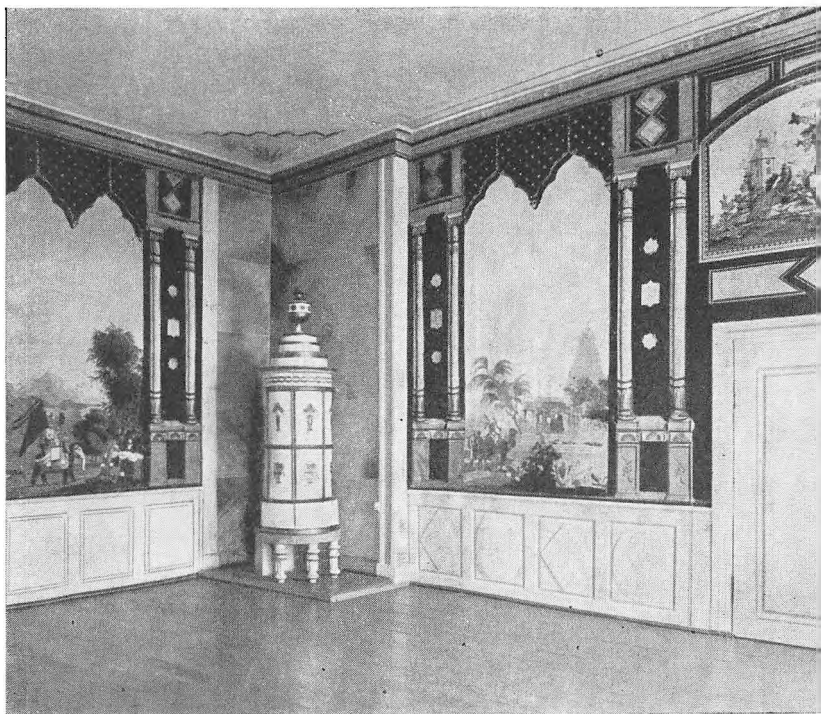

Overgaard

men udstyr, som går tilbage til gårdens ejer fra 1710 til 1739, en søn og navne af den lige omtalte Fr. von Arenstorff.

Men også en senere tid har sat sit præg på det indre. I »den grå stue« findes et papirtapet, der efterligner ophængt stofdraperier og i »den indiske stue« et af de såkaldte landskabstapeter med indiske panoramaer.

Disse papirtapeter med rene, klare farver er nok sat op i baner ligesom vor tids tapeter, men danner sam-

Overgaard, »Den indiske stue«

mensat store landskaber. De kan som her i »den indiske stue« være delt op med arkitektoniske rammer, men de kan også være fortløbende uden opdeling. Både med deres ejendommelige romantik, hvor man på forunderlig vis presser fjerne egne ind i en dagligstue, og med deres håndværksmæssigt fine teknik, er de såre karakteristiske for første halvdel af forrige århundrede.

Sådanne tapeter findes på flere herregårde, men et af de hidtil bedst kendte, der fremstiller inkaernes liv i

Mexico, blev i 1830'erne sat op i hotel »Postgaarden« i Ringsted i anledning af Frederik 6.s besøg – nu findes det dels på Ringsted rådhus, dels på Dansk Folkemuseum, Nationalmuseets III afdeling.

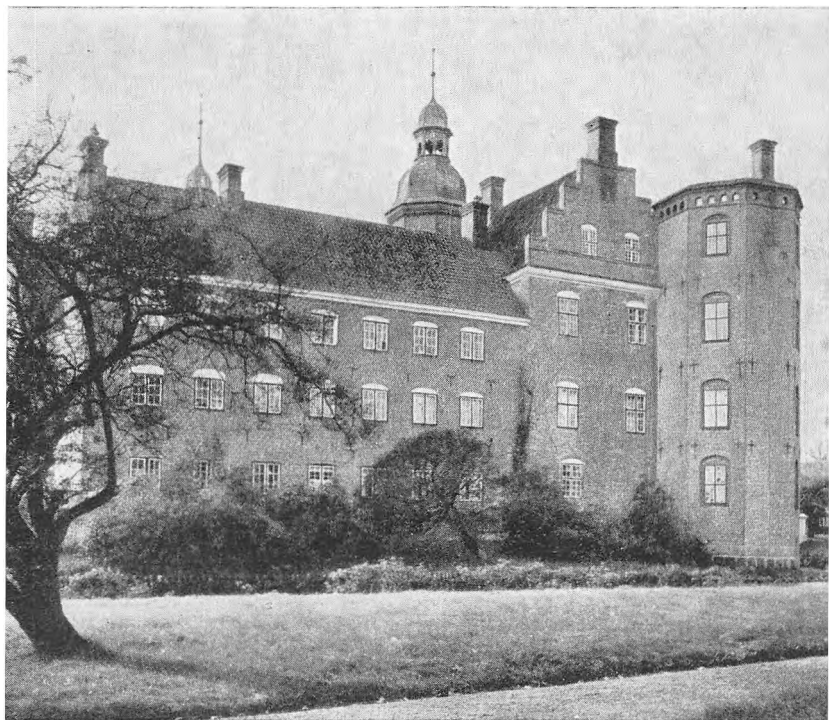
Det her gengivne tapet fra Overgaard, der må være sat op i Frederik von Arenstorffs ejertid (1800–44), er sikkert »indisk landskab«, fremstillet af Joseph Dufour i Paris 1815.

Gl. Estrup

Gammel Estrup kaldes med rette Jyllands stateligste renaissancegård. Stor og herlig behersker den egnen.

Der er en mærkelig fast linie både i dens ejer- og bygningshistorie. Den har aldrig været i handelen før 1928, hvad der er et særsyn for en dansk herregård, særlig da en jysk. Nu er herregården indrettet som jysk herregårdsmuseum. Slægtled efter slægtled af Brokker og Skeeler er fulgt efter hinanden. Som en af landets ældste gårde gemmer den i sin kerne et hus fra omkring 1500, men i det ydre havde den allerede i 1600-årene fået sin endelige skikkelse, som er blevet bevaret så godt som uændret til vore dage.

Den trefløjede, vandomflydte borggård lukker sig ligesom Sostrups med en høj treetages fløj mod ladegården, der er stor og vidtløftig, men, som man kan vente sig af et tidligt renaissanceanlæg, kun delvis regelmæssig. Trods en brand i 1874 er store dele af den

Gl. Estrup

gamle ladegård, der med sine tre hovedfløje åbner sig mod herremandens statelige bolig, endnu bevaret. I det væsentlige går den tilbage til Christen Skeels tid, bl. a. det smukke porthus.

Lave Brok opførte borggårdens vestfløj – nu portfløjen – omkring 1500 som et senmiddelalderligt enkelthus. Det har været meget ejendommeligt med mange spidsbuede vinduer og svalegang mod gårdsiden. Vinduesformerne har været beslægtet med vinduerne i

Helligåndshuset i Randers. Lave Broks hus var 25 m langt og havde to stokværk over en hvælvet kælder. Desuden kan man se vinduer fra en forsvunden, sen-middelalderlig østfløj indvendig i sydfløjens understokværk.

Lave Broks enke byggede det søndre hus, og Eske Brok (1560–1625) byggede vestfløjen om og lagde porten igennem den. I forbindelse hermed opførte han det tårnagtige fremspring mod ladegården.

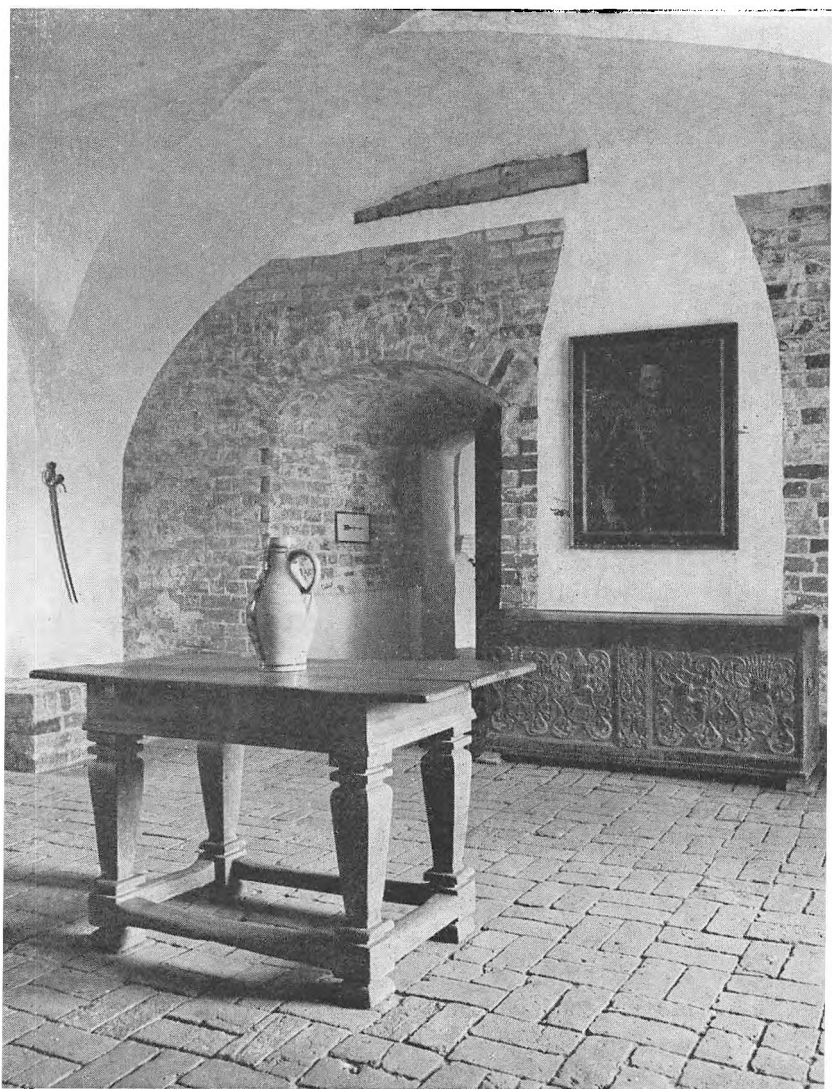
Jørgen Skeel, Eske Broks svigersøn, den første Skeel på Gl. Estrup, byggede sydfløjen om og gav den samme højde som vestfløjen. Han satte en plade op med sit og sin hustrus våben og årstallet 1630. Han byggede også de ottekantede tårne ud for vestfløjens yderhjørner der vistnok aldrig har haft spir, i hvert fald fremtræder de kullede på riddersalens store billedtæppe, hvor Gammel Estrup er afbildet.

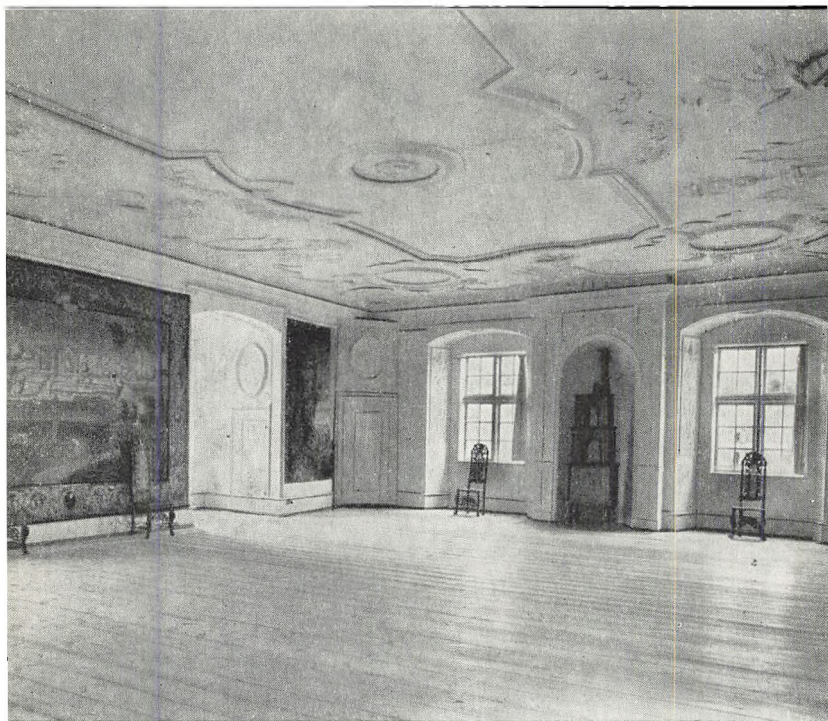
Christen Skeel den Rige (1623–88) rev den gamle nordfløj ned og byggede en ny lavere, men dog på tre stokværk. Trappetårnet i gårdens nordvesthjørne blev også opført af ham. Han moderniserede gården med store vinduer i syd- og vestfløjen. Gavlene prydedes med vandrette sandstensbånd og fik svungne afdækninger med pinakler.

Aldrig har gården stået så stolt og mægtig som under Christen Skeel den Rige.

Den har været den rette ramme om en godselskende, rig adelsslægts liv. Christen Skeel (1695–1731) afrundede anlægget arkitektonisk, idet han byggede den store ladegård, der med de forholdsvis lave længer lod borg-

Gl. Estrup, interiør

Gl. Estrup, riddersalen

gården virke dobbelt storslået. Virkningen bliver yderlig understreget, når man kommer fra den vide lade-gård til den sluttede borggård, hvor formiddagssolen skaber rige lys- og skyggevirkninger mellem de modent røde teglstensmure.

Der er kun få gårde som Gl. Estrup, hvor slægt efter slægt har arbejdet så ihærdigt med at forskønne huset.

Christen Skeel, der døde ung, men alligevel nåede at

sætte sit præg på gårdens ydre, har sikkert også ladet væve de store billedtæpper, der nu pryder riddersalen. Her er nemlig fremstillet de otte gårde, han ejede. Tæppet med Gl. Estrup hænger på væggen lige over for indgangen.

Hans søn fortsatte arbejdet med at forskønne og modernisere gården. Han samlede sig om interiørerne og gav dem den vælde og festlighed, der hørte hans tid til. Hans og hans hustrus portrætter sidder over dørene i riddersalen, indrammet af rige stukdekorationer.

De fornemme stuklofter i værelserne i sydfløjen er sikkert også sat op af ham. De er prydet med profilerede bånd, der med svungne og brudte konturer danner en vældig indramning om det glatte midterfelt, spejlet. Til siderne er der modelleret blomster- og båndornamenter. De kraftige modelleringer giver de kontrastrige lys- og skyggevirkninger, tiden elskede så højt.

Riddersalen giver et godt indtryk af, hvorledes barokken ønskede, et rum skulle virke.

Herregårdsmuseet åbent hele året kl. 9–17 mod entré.

Løvenholm

Den lave, toetages vinkelbygning på det firkantede voldsted, der er omgivet af vandfyldte grave, er sikkert projekteret som et firlænget anlæg.

Østfløjen opførtes af Anders Banner som et enkelthus med trappetårn på gårdfacaden. På nordøsthjørnet var der et rundt tårn. Andet stokværk kragede lidt ud over

første med en rundbuefrise. Sandsynligvis har huset øverst haft en vægtergang. Måske skyldes placeringen i østsiden af voldstedet, usymmetrisk i forhold til ladegården, at der i forvejen lå et hus mod syd. Bestemte årstal om byggeriet er ikke overleveret, men en teglsten i facaden bærer årstallet 1576.

Gården, der oprindelig hed Gjesingholm, kom i Rantzauernes eje og fik navnet Løvenholm efter løven i Rantzauernes våben. Den næste bygherre blev Christian Rantzau. Umådelig rig og indehaver af landets højeste embeder har han næppe opholdt sig meget på gården, men han byggede ikke des mindre sydfløjen 1642–45. Skønt der ligger et par menneskealdre mellem byggearbejderne, er den stemt nøje sammen med østfløjen, har f. eks. samme udkragning og rundbuefrise. Over faget med indgangsdøren var der oprindelig en kvist, der nu er erstattet af en halvrund fronton. Der opførtes et rundt tårn i sydøsthjørnet.

Løvenholms indre er præget af familien Fønss, der overtog gården i året 1756. 1929 erhvervedes gården af hofjægermester V. Uttental, der 1947 oprettede Løvenholm Fonden, der nu ejer den. Fondens midler (oprindelig tænkt til en kostskole på Løvenholm) er midlertidigt blevet benyttet til et kollegium (taget i brug 1962) i forbindelse med det nye gymnasium i Grenå.

Kun parken (med mausoleum) offentlig tilgængelig.

Skaføgaard

Skaføgaard har samme bygherre som Rosenholm: Jørgen Rosenkrantz, der 1542 oprettede en sædegård af to gårde i Skaby. Det varede dog længe inden han kunne begynde at bygge, idet han en årrække var lensmand først på Koldinghus og senere på Dronningborg, og fra

1559 var optaget af byggeriet på sit nyherhvervede Rosenholm.

Men 1579 begyndte han at bygge på Skafø. Ladegården blev bygget først – på et ydre voldsted. Den er endnu bevaret. Her blev også lagt et porthus (opr. ét stokværk, men forhøjet af konseilspræsident J. B. S. Estrup, gårdens mest kendte ejer i nyere tid). På et indre voldsted opførtes hovedbygningen, mere afklaret og helstøbt end Rosenholm, et trefløjet anlæg i ét stokværk over en meget høj kælder, men lagt usymmetrisk i forhold til ladegården. – Sidefløjenes gavle har svungne konturer. I borggårdens inderste hjørner var der firkantede tårne og mellem dem et galleri, der udførte den høje kælderagtige underetage havde en buegang, men oven over var udført i bindingsværk. Alt dette blev fjernet i 1811. Det nuværende midtertårn er opført 1858 for konseilspræsidenten, mens sidegallerierne er bygget 1918 for hans søn Jacob Estrup. Vinduerne sidder i høje rundbuede blændinger, under dem går et mønstermuret bælte mage til det på Rosenholms nordfløj. Kælderen havde oprindelig cirkelrunde vinduer.

Mest karakteristisk for Skafø er borggårdens portbygning, der minder om en herregård i lilleputformat.

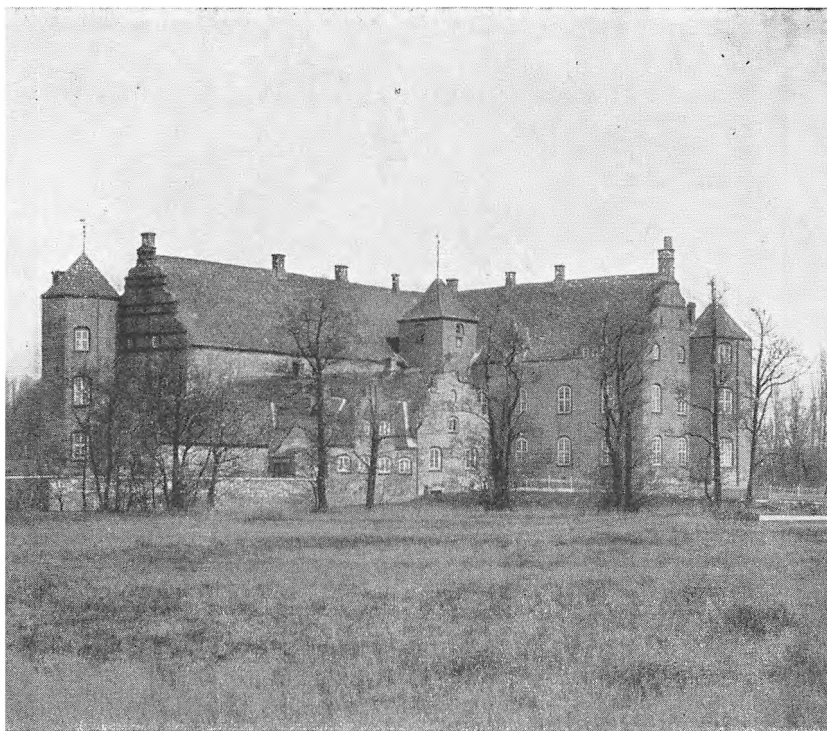
Katholm

Som ved mange andre af egnens herregårde er godset til Katholm samlet i 1700årene. Før den tid var gården kun en bondegård i en adelsfamilies strøgods.

Kristen Fasti gjorde Katholm til sædegård, men først hans søn Thomas Fasti (d. 1600) begyndte at bygge. Han havde påtænkt et prægtigt anlæg: en trefløjet hovedbygning på holmen i den lille sø, aksefast med ladegården på fastlandet, men hovedbygningen blev aldrig færdig. Thomas Fasti fik kun opført nord- og østfløjene. Det blev dog et storartet bygningsværk, vel værd at se. De to fløje er lige høje, i to stokværk over kælder og med et halvt stokværk øverst. På de diagonale hjørner i nordvest og sydøst er der ottekantede tårne, der er prydet med rundstave i hjørnerne. Nu er de forøvrigt lavere end oprindelig, og de teglhængte spir er fra 1700årene. I borggårdens inderste hjørne findes et firkantet tårn. Over indgangsdøren sidder en stentavle med Thomas Fasti's og hans hustrus Christence Bryskes våben (i Fasti's våben en stormstige). Østfløjen bærer i jernankre årstallet 1588, og nordfløjen er på samme måde dateret 1591.

Facaderne er nu ganske glatte, men gårdens udseende har været livligere. Østfløjen har bevaret sine gavlkviste, mens nordfløjen har mistet sine. Tidligere har der også været flere karnapagtige udbygninger på facaderne, hemmeligheder: datidens *wc'er*.

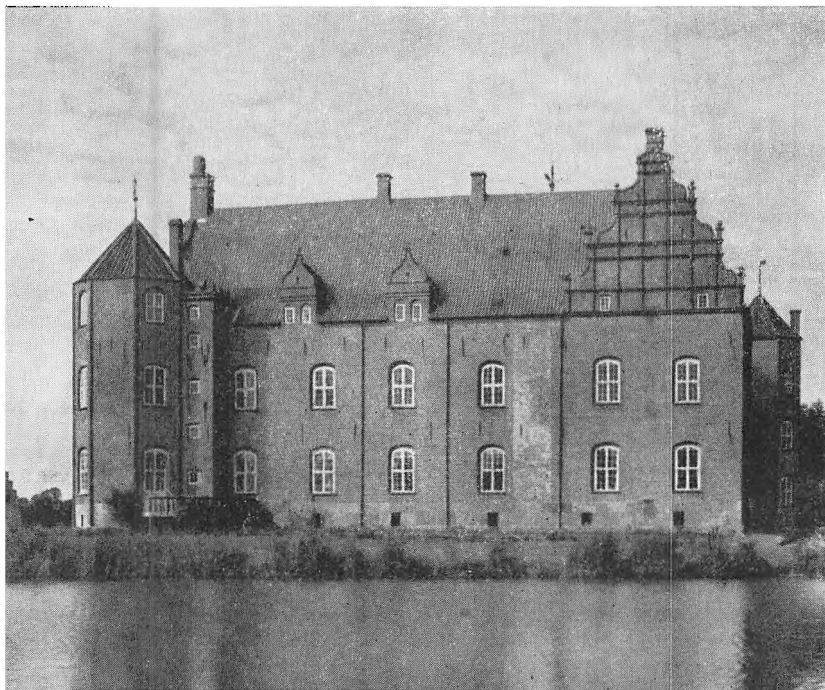
Der er en ejendommelig kontrastvirkning mellem facadernes rolige murflader og de udsmykkede gavle. Østfløjens sydgavl har svungne afdækninger og er prydet

Katholm

med vandrette bånd. Nordfløjens gavl har også svungne afdækninger, men er ydermere prydet med pinakler og over gavlfladen ligger en regelmæssig vandret og lodret opdeling af fremspringende bånd. Gavlene på Katholm hører til egnens rigeste renaissancegavle.

Forskellige mærker vidner om, at gården skulle have haft en vestfløj lige så stor som østfløjen, og at de to sidefløje

Katholm

skulle have været forbundet med en spærremur. Men det blev aldrig til virkelighed.

Albert Skeel opførte den lave vestfløj 1621. Årstallet står på den sammen med bogstaverne H A S R B F, der betyder Hr. Albert Skeel, Ridder, Beate Friis.

Albert Skeel byggede også ladegården. Den store lade er dateret 1618 (den forlængedes 1738) og den vestre staldlænge 1619. Østlængen er langt yngre. Ladegårdsanlægget har endnu ikke nået barokkens fulde regulari-

tet. Adgangen er ikke gennem ladegårdsfløjen midt for borggården, men sidelæns gennem porten i vestfløjen.

På den anden side af graven, nordøst for borggården, ligger Katholms have, hvor de lange lige alleer fra baroktiden stadig er bevaret.

Det er ikke helt klart, hvor gammel Katholms have er. 1662 omtales en Jens Podemand i et hus under gården, der har altså den gang været brug for en podemand, dvs. en gartner. Og 1721 omtaler Viborg-bispen Søren

Lintrup, der har besøgt gårdens ejer, stiftamtmanden over Viborg amt, generalløjtnant, gehejmeråd Palle Krag (1657–1723), med beundring ladegårdens og hovedbygningens indretning og møblering, men frem for alt synes haven og alleerne dog at have gjort indtryk på ham.

Endelig omtaler »Danske Atlas« (1768), at haven er anlagt »for få år siden« med lindealléer, der går ud i andre alleer i skoven. Og vi ved, at allerede den gang førte en bro fra hovedbygningen over graven til haven.

Hvordan det har sig med tiden for anlæggelsen, er således usikkert, men det er givet, at de lange, lige alleer må stamme fra tiden omkring 1700. De er tydeligt og klart udtryk for den tids havekultur. Roligt og majestætisk fører alleen ud til en lysning, enten det er ud til åbent land eller til en rotunde, hvorfra mange andre alleer stråler ud. Det er barokhaven, hvor naturen blev avet og omdannet til virkningsfuld arkitektur.

Rugaard

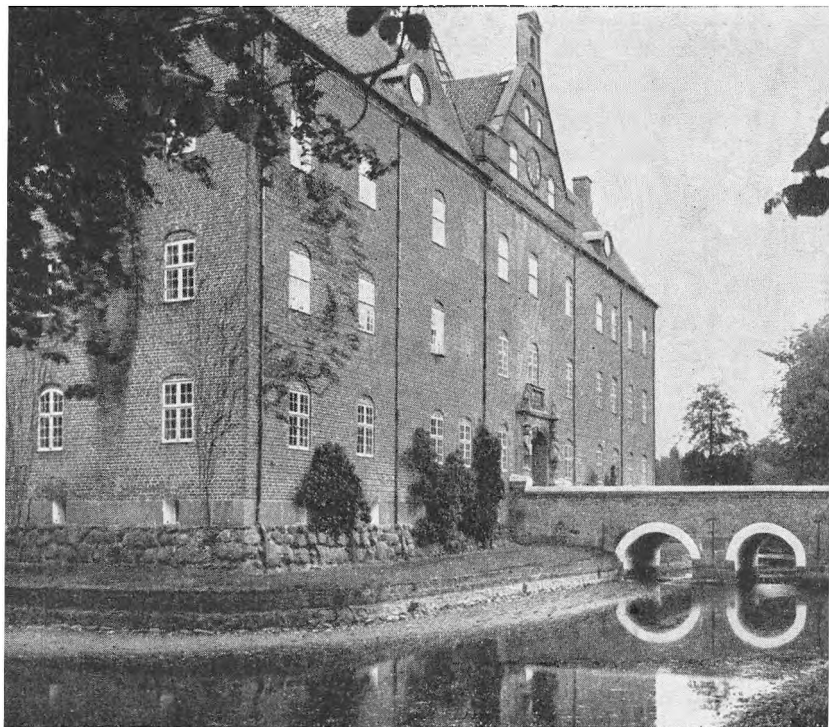
Skønt Rugaard ikke hører til de bedst bevarede anlæg – gravene er kastet til, hovedbygningens hjørnetårne har mistet den øverste etage og porttårnet er borte – er den kraftige bygning dog et godt eksempel på renaissancens enkelthuse.

Rove by, der har givet gården navn, var oprindelig

klostergods skænket 1185 til Øm kloster, men kom efter reformationen i kronens besiddelse. 1579 mageskiftede Hans Axelsen Arenfeldt med kronen og erhvervede sig landsbyen. Han oprettede hovedgården Rugaard og opførte 1590 den store hovedbygning.

Det er en rød teglstensbygning på granitsokkel. Over den hvælvede kælder er der to stokværk og et halvt stokværk med skydeskår. På vestsiden – mod indgangen – er der ottekantede tårne ved gavlhjørnerne. Den lange hovedbygning, der ligger uden direkte kontakt med avlsgården, fremtræder nu overordentligt enkel, idet den eneste pryde er vinduernes næsten helt regelmæssige rækker; men oprindeligt har den haft svungne gavle – og i hvert fald på vestsiden – tre gavlkviste.

I 1700årene blev der bygget to lave fløje vinkelret ud mod øst, men den sydlige blev brudt ned 1857. 1911 blev avlsgården genopført efter en brand.

Sostrup

Det store anlæg ligger i det ydre næsten uberørt fra omkring 1600, da det blev bygget. Bygherre var Jakob Seefeld, der havde erhvervet gården 1586. Han nåede at få byggeriet sat i gang 1599, men døde samme år. Hans enke Sophie Bille, der fortsatte arbejdet, standsede det

1606, og den dag i dag står de to sidefløje med deres foreløbige bindingsværksgavle.

Den store ladegård, der består af to grundmurede, stråttækte bygninger i vinkel, ligger syd for borggården, lidt skråt – sydvestligt orienteret i forhold til den.

Den vældige treetages hovedbygningens facader er så godt som uden pryde og beherskes af vinduernes ensartede, regelmæssige rækker. Kun portalen, der er sat op af Jørgen Skeel (1578–1631) bryder den rolige flade. Den er beslægtet med portalen på Ulstrup og er måske af samme mester. Den slutter nu lige over buestikket, men fortsatte oprindelig højere op ad facaden omkring vinduerne oven over portalen. Porten ligger i bygningens midtakse. Højt over den hæver sig den trekantede gavlkvist, der spænder over tre fag, og som er prydet med vandrette sandstensbånd. Oprindelig har denne kvist ligesom de øvrige gavle haft svungne afdækninger.

For sin tid har huset været meget moderne. Vel er der grave om borggården, men derudover har der ikke været noget forsvarsværk.

Fra 1829, da gården blev købt af Jacob Benzon, til 1944 kaldtes den Benzon.

I 1960 blev Sostrup købt af Cistercienserordenen og indrettet til nonnekloster (og klosterpension).

Ulstrup

Som mange andre renaissancegårde blev Ulstrup aldrig bygget færdig, men fik kun tre af de planlagte fire fløje.

Gårdens bygherrer findes blandt renaissancens byggeglade adel. Christen Skeel, der havde fået gården i eje gennem mageskifter, begyndte at bygge 1591. Han op-

førte den lave, prunkløse nordfløj, der har sin egen portgennemkørsel. Fløjen bærer bogstaverne C S M B J S, d. v. s. Christen Skeel – Margrethe Brahe (hans hustru) – Jørgen Skeel (hans søn).

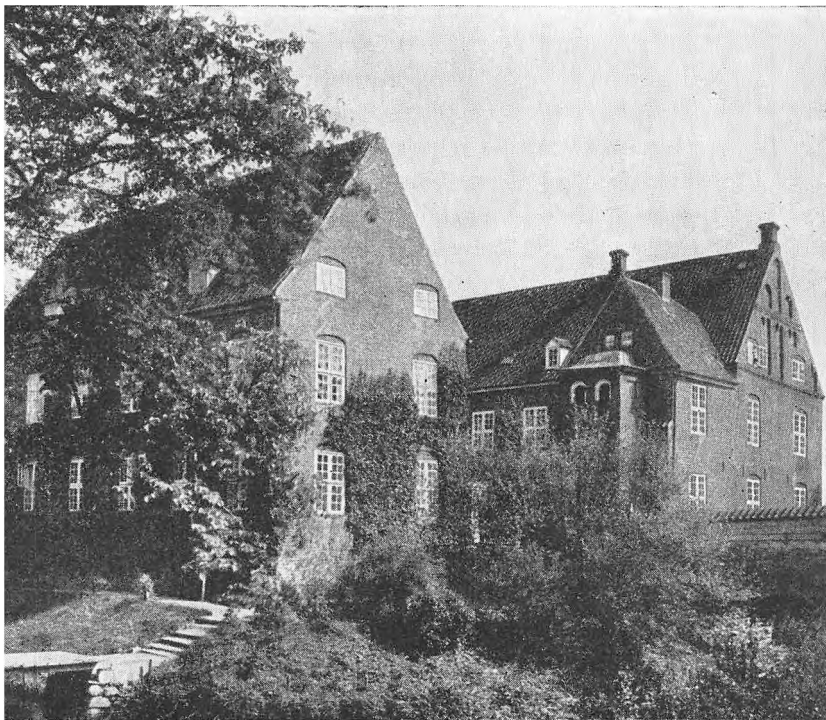
Jørgen Skeel, ejer af Ulstrup, Sostrup og Gl. Estrup, er den egentlige bygherre. 1615 opførte han den lave, enetages, smukke østfløj med porttårnet. På den prægtige portal, der minder om Sostrups, findes to krigere, i folkemunde kaldet Niels Ebbesen og Grev Gert.

Den enkle, upyntede sydfløj er hovedfløjen. Oprindeligt havde den ind mod gårdspladsen et trappetårn, der blev revet ned under ombygningen 1765–67. Portalen og den indvendige indretning – f. eks. den store trappe – stammer fra denne nyindretning.

Ladegården blev opført i årene op mod 1688. Indgangen var ikke midt for borggårdens hovedport, men i sydhjørnet. Øst- og nordfløjen bærer bogstaverne C S B R K (Christen Skeel Birgitte Rosenkrantz).

I litteraturen er Ulstrup velkendt som Ulvedal i Blichers »Juleferierne«.

I slotsparken findes zoologisk have, div. forlystelser og cafeteria. I hovedbygningen er restaurant.

Støvringgaard

Støvringgaard ligger ved Randers fjord med skove mod vest og fri udsigt over fjorden mod øst, spejlende sig i gravene, der ligger tæt om den firlængede hovedbygning.

Den er opført af de to brødre Niels og Mogens Kaas,

der havde arvet gården efter deres fader Erik Kaas. Ældst er nordfløjen, derefter byggedes vinkelret på den en fløj mod øst. 1614 blev Mogens Kaas eneejer. Han opførte den korte vestfløj og sydfløjen, som bærer årstallet 1622, men har slanke spidsbuede gavlblændinger, der viser, hvor sejt gotikken kunne holde sig. 1630 byggedes den fremspringende, tårnagtige tværfløj mod syd.

Samtidig blev ladegården opført vest for hovedbygningen.

Gården har en usædvanlig malerisk styrke, idet de enkelte fløje forskyder sig i forhold til hinanden. Man får en fornemmelse af at færdes mellem mange huse. Gårdspladsen virker også som et torv, sikkert bl. a. fordi dørene er ens som dørene i en gade, og der ikke findes nogen fremhævet hovedindgang.

I 1700årenes begyndelse ejedes gården af overkrigsassessor Jens Harboe (1646–1709) og hans hustru Christine Fuien (1682–1735), der havde arvet den efter sin fader, og da hun ikke havde børn, oprettede hun 1735 et jomfrukloster på sin gård. Siden den tid har Støvringgaard huset 12 damer og en priorinde.

Offentlig adgang til klosterets nærmeste omgivelser samt kirkesal og riddersal i hovedbygningen.

Møllerup

Det er interessant, at der ved istandsættelse af Møllerup omkring 1920 fandtes bygningsrester fra 1200årenes midte. De må utvivlsomt stamme fra Marsk Stigs borg. Denne middelalderlige borg var trefløjet, idet hovedhuset, der som det nuværende lå mod syd, var flankeret af sidefløje.

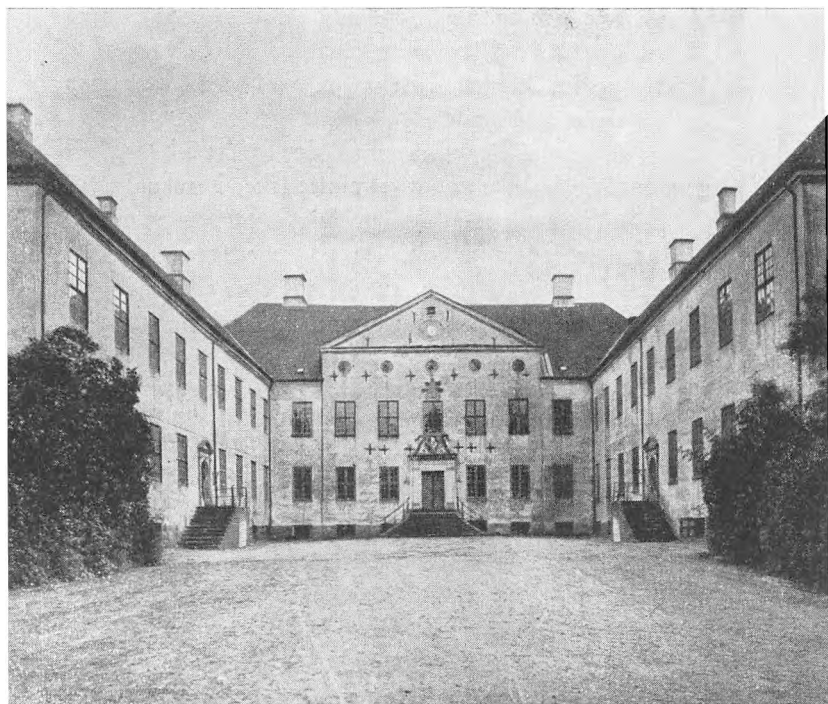
Den gamle gård synes at have været bevaret, indtil den 1681 blev revet ned af Knud Gyldenstjerne (d. 1682),

der opførte den hovedbygning, som – omend i ændret skikkelse – findes endnu. Han indledte den byggeperiode, som gav Møllerup den fastkomponerede, barokagtige karakter. Den nye hovedbygning var et toetages bindingsværkshus med port i den østlige ende.

Knud Gyldenstjernes enke, Elisabeth Rosenkrantz (f. 1657, d. 1721) måtte efter en mordbrand 1709 bygge stald- og ladegård op af ny. De har endnu samme, omend i enkeltheder forandrede, skikkelse.

Hendes dattersøn, kammerherre Knud Trolle, lod 1751 hovedbygningen skalmure med gule sten. 1743 havde han opført den sydlige sidefløj som pendant til den østlige, der var opført et par årtier tidligere. Begge var oprindelig bindingsværk, men 1868 blev vestfløjen ombygget i grundmur.

Under greve Fr. Ahlefeldt-Laurvig (f. 1834, d. 1868) opførtes det fremspringende portparti midt på gårdfacaden; men det nuværende ydre fik gården dog omkring 1920, da skibsreder Carl med Høeg-Hansen som arkitekt restaurerede den. Porten erstattedes af en indgangsdør. Og tagrytteren er ny.

Clausholm

Clausholm, der går tilbage til en middelalderlig hovedgård, nævnes første gang i forbindelse med Ove Nielsen Panther (1314–48). På renaissancetiden lå på voldstedet en firfløjet gård. Men de mennesker og skæbner, der særlig er knyttet til gården, hører hjemme i tiden omkring 1700.

Den første er gårdens bygherre, storkansleren Conrad Reventlow (1644–1708), der kom i besiddelse af gården 1680, og som byggede den op på ny i 1690'erne; men bygmesteren er ukendt.

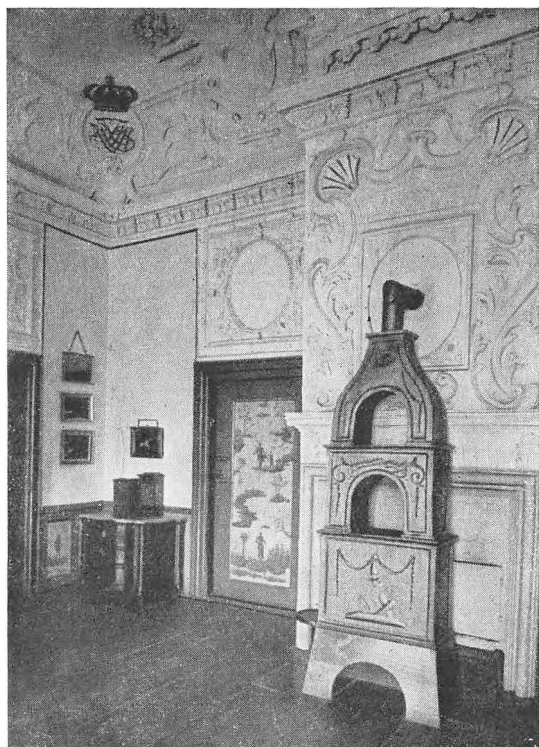
Den dybe trefløjede borggård, der er det ældste, helt gennemarbejdede, strengt symmetriske barokanlæg i Jylland, åbner sig mod den trefløjede, lavere staldgård.

Huset er meget enkelt. De pudsede facader virker alene ved de højtidelige, tunge, men velafbalancerede forhold. Hovedfløjen fremhæves af en bred midterrisalit på fem fag, fortsat opefter med en lav kvist med forholdsvis små cirkelrunde vinduer og afsluttet med en gavltrekan. Havefacaden havde en lignende midterrisalit som gårdfacaden, men på grund af brøstfældighed blev kvisten taget ned allerede i 1700årenes begyndelse. Der opnås en kraftig dybdevirkning ved at sidefløjenes døre har enkeltløbende trapper, som korresponderede med den oprindeligt toløbende hovedtrappe. Husets eneste prydding er portalen om hoveddøren. Det er muligt, den er tegnet af selve Nicodemus Tessin, Stockholm slots bygmester. Portalen krones af storkanslerens buste. Trappe og portal er – så vidt mulig i overensstemmelse med de oprindelige forhold – fornyet 1918–19.

Den, der frem for alt huskes i forbindelse med den fornemme, lidt dystre gård, er Anna Sophie Reventlow (1693–1743), storkanslerens datter.

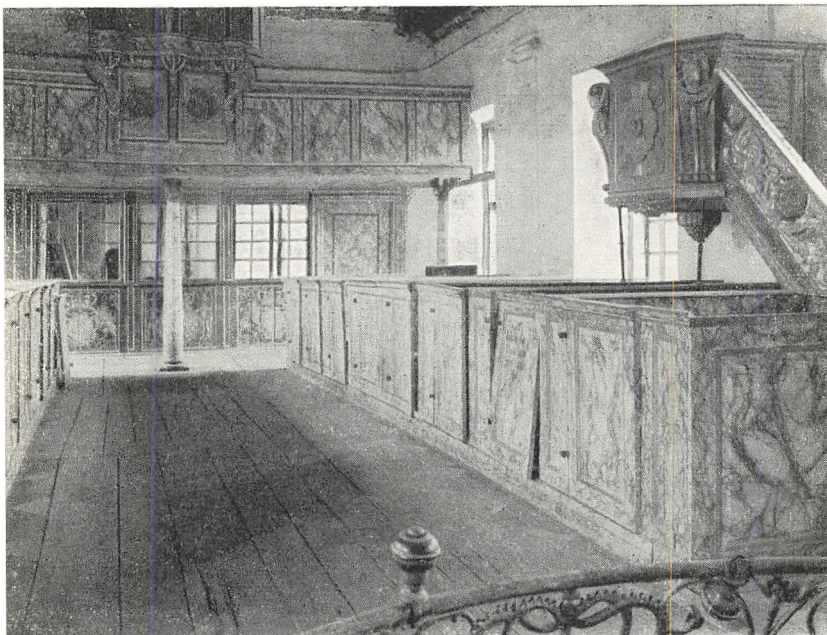
Frederik IV bortførte hende 1712 fra gården, ægtede hende til venstre hånd, men lod sig vi til hende til højre hånd 1721 og gjorde hende samtidig til dronning. – Efter kongens død 1730 boede Anna Sophie i forvisning på gården til hun døde (1743).

1718 havde Frederik IV købt Clausholm og begyndt

*Clausholm,
»Kineserstuen«*

en række arbejder på at forskønne det store hus. Han lod bl. a. opføre de to fremspringende fløje mod haven (1722–23 med J. D. Planitz som arkitekt) og gav gården et udstyr, der var kongen og dronningen værdigt. De fornemme rum fra storkanslerens tid bød gode muligheder, og de blev smykket med prægtige stukarbejder – for størstedelen udført af C. H. Brenno. I alle hovedrummene er lofter, kaminforsider og felter over dørene prydet med stuk: Blomster og ranker og regencestilens

Clausholm, kapel

båndornamenter med buede og brudte konturer. Overalt møder blikket kongekroner og kongelige spejlmonogrammer.

Træværket males i brogede farver. Man finder paneler og døre med lette, lunefyldte regenceornamenter med blomsterranker og baldakiner og små figurer, der danser rundt over fladerne uden hensyn til tyngdeloven. Man finder også kineserstuen, hvor fyldingerne i paneler og døre er dekoreret med de på den tid så yndede kinesiske motiver.

Kapellet på første sal i østfløjen levendegør Anna

Sophies tid. Det var ganske vist blevet indrettet af storkansleren, men dronningen udstyrede det. Det står omtrent som dengang med joniske pilastre og forkrøppede gesimser, kun er den oprindelige træhvælving taget ned. Men det rigt udskårne, malede og blå og hvidt marmorerede inventar fortæller om miniaturehoffet. Her som overalt på gården bliver man ved navnetræk og kroner mindet om, at Danmarks dronning har boet her. Rangforordningen er blevet overholdt her så godt som ved det kongelige hof i residensstaden. På stolestadernes låger kan endnu læses, hvem stolene var bestemt for, alle har været med fra de højeste til de laveste charger, fra hofdamerne til køkkenpigerne og dermed ligestillede, og sliddet på bænken viser, at de har været brugt, blot køkkenpersonalets pladser er urørte, men de høje herskabers middagsmad gik vel også forud for kogemesterens salighed!

Dronningen havde sin lukkede stol ved endevæggen, modsat alteret.

Fra påske, dog senest 1. april – 31. oktober adgang til hovedbygningen kl. 10–12 og 14–17 mod entré. Henvendelse på godskontoret.

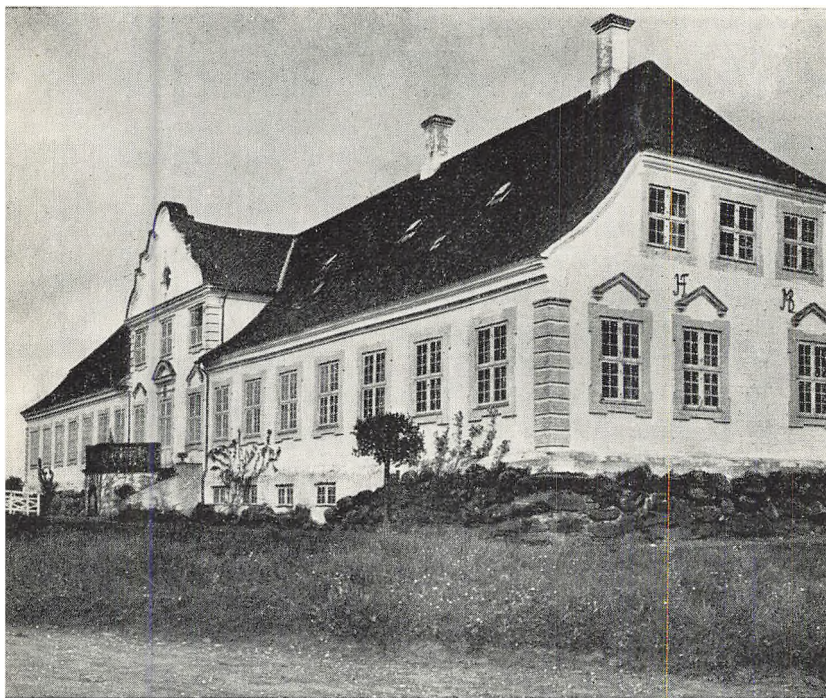
Bidstrup

Bidstrup er en usædvanlig helstøbt gård, præget af den jyske barok, der holdt sig længe efter at rokokoen havde erobret hovedstaden.

Gården er i hovedsagen opført af Gerhardt de Lichtenberg (1697–1764), den kendte forretningsmand fra Hor-

sens, i hvis slægts eje den stadig er. Han lod 1749 foretage en gennemgribende ombygning af et nu kun lidt kendt anlæg fra 1698, der var opført af Johan Rantzau.

Den trefløjede, enetages borggård åbner sig mod den tolængede, lidt bredere staldgård, der fortsætter direkte i den endnu bredere, trelængede ladegård. Tilkørslen findes midt gennem ladegårdens tværlænge, den store kørelade, der afgrænser anlægget, korresponderende med hovedbygningen, der med sine svungne kviste minder om Gjessinggaard og amtmandsboligen i Viborg, men som får sit særlige præg gennem den ejendommelige trappe, en slags smal terrasse eller lav balkon langs hovedfløjens gårdfacade fra sidefløj til sidefløj. Der er rokokosmedejernsgitter, og midtfor fører en stor trappe op; men der har aldrig været en indgangsdør ud for trappen. Indgangene har altid været i sidefløjene, selv om facadens midterparti – der i stueetagen optages af den store sal, markeres af gavlkvisten. Kviste som midterfløjens, kun mindre, findes også på sidefløjene, hvis gavle mod ladegården var afvalmede i forrige århundrede.

Gjessinggaard

1734 købte amtsforvalter Hans Folsach Gjessinggaard, og siden da har gården været ejet af familien Folsach.

I 1740'erne byggede Hans Folsach gården op på ny, idet han dog benyttede de gamle kampestensfundamenter. Borggården ligger på et firkantet voldsted omgivet af vandfyldte grave, der kun har kunnet dannes ved

Gjessinggaard, korridor

meget store opdæmninger. Byggeriet på gården var fuldført 1747.

Borggården er et trefløjet, enetages anlæg med en trefags gavlkvist på midterfløjen. Midtpunktet er hoveddøren med en toløbstrappe, og på hver sidefløj er der to døre med trapper. Skønt anlægget er et halvt hundrede år yngre end Clausholm, har det bevaret mange træk fra arkitekturen kort før år 1700. – Det er i det hele taget den svære jyske barok, der præger hovedbygningen, lige

fra de kraftigt profilerede gesimser under tagskægget, hjørnekvadringerne, vinduesrammerne og de ejendommelige trekantede fordakninger, der ligesom svæver over vinduerne, til indgangsdørens solide portal og midterkvistenes kraftigt svungne konturer, der viser et meget nært slægtskab med amtmandsgården i Viborg og herregården Bidstrup.

Hovedfløjen er opført i grundmur, mens sidefløjene oprindelig er i bindingsværk, som dog senere er skalmuret. Borggården åbner sig mod ladegården, der brændte 1915, men hvis nye bygninger er placeret samme sted som de gamle, trefløjede og med samme akse som hovedbygningen.

I det indre ligger værelserne klart og enkelt, en smule gammeldags for deres tid, idet alle stuer oprindelig har gået tværs gennem huset med vinduer til begge sider. Forstuen, der også oprindelig skal have gået gennem hele huset, er nu delt. Til højre for den ligger den store sal med de smukke blomsterbroderede tapeter, der er syet midt i 1700årene af damerne i familien Folsach.

Den lange gang i hver af sidefløjene med vinduer til gården og døre til en række gæsteværelser er typisk for herregården og livet der. Billedet viser gangen i sydfløjen. Krogene foroven i dørindfatningerne er gamle, de er beregnet til vådt og snavset tøj, brugt af gæsterne f. eks. under en jagt.

Lyngsbækgaard

Eggen ved Femmøller er en af landets skønneste. Frodige marker, grønne skove, blånende vige og dertil et bakket landskab med kraftige linier danner ramme om Lyngsbækgaards fine, om end lidt tørre, nyklassiske arkitektur.

Lyngsbækgaard

Som herregård er den forholdsvis ung, idet Lyngsbækgaard kun var en ladegård i et stort godskompleks, så her har ikke ligget nogen knejsende renaissancegård tidligere. Omkring 1700 byggede Hans Jacobsen – der var begyndt som ridefoged på Kalø – ganske vist en gård af mur og bindingsværk, hvoraf dog intet er bevaret, men først hans sønnesøn, Jacob Hansen, kaptajn i infanteriet, løftede gården op i plan med egnens gamle herregårde,

idet han lod den statelige gård opføre. Laden er dateret 1776 og hovedbygningen 1784. Arkitekt var Horsensmesteren Anders Kruuse, der også var arkitekt for den nye hovedbygning på Stenalt, og desuden er kendt som bygmester i mange jyske byer. – Over indgangsdøren lod bygherren sætte en plade med følgende menneskelige indskrift: »Du ny opbygte Hus, Du blev Fuldført til min og mines Glæde. Lad skæve Øjne stedse se, Vi nyde Guds Velsignelse, Til vi i Himlen træde«.

Anlægget er klart. Den brede trefløjede ladegård er bygget i nær forbindelse med den smallere trefløjede borggård, og de to gårde åbner sig mod hinanden om en fælles gårdsplads.

Den toetages hovedbygning, hvor nederste etage er højere end øverste, vidner om fast bygningstradition. Facaden er strengt symmetrisk, i midten en trefagsrisalit med lav trekantgavl, og til siderne sidder vinduerne med en overraskende livlig rytme tættere ud mod gavlene. De to lave længer, der flankerer hovedfløjen, føjer sig naturligt til det store hus, og de afvalmede tage gentager motivet herfra.

Som huset er symmetrisk i det ydre, er det det også i det indre. Rummene grupperer sig ens på begge sider af forstue og havestue.

Ladegården minder meget om Bidstrups, kun er den opført i bindingsværk, mens den på Bidstrup er i rød, blank mur og er tungere, mere imponerende end den venlige bondegårdsagtige på Lyngsbækgaard.

Men planen er den samme. Begge steder kommer man ind på gårdspladsen gennem ladegårdsfløjen modsat borggårdens hovedfløj. Denne ladegårdens hovedfløj udgøres af den store agerumslade, der er bredere end de

øvrige fløje, og springer frem mod gårdsiden, mens det høje tag rager op over de andre avlsbygninger.

Når tilkørslen i vore dage ligger aksefast midt i den store ladebygning, skyldes det dog ændringer i vore dage. Oprindeligt fandtes indkørselsporten – som det er skik fra gammel tid, f. eks. på Ulstrup – i en lav fløj i flugt med laden. Porten har haft sin plads øst for laden, hvor man endnu ser spor af den. Det er muligt, at denne sidelæns placering af indkørslen skyldes, at man skulle udenom møddingen midt i avlsgården.

Viskum

Hovedbygningen på Viskum er fra 1780. Når den er så forholdsvis ny, skyldes det, at Viskum i lang tid var en del af Skeelernes store godskompleks og derfor ikke fik nogen standsmæssig hovedbygning. Men 1749 erhvervedes gården af Hans Christensen til Tyrrestrup, og en søn af ham, Christen Hansen Juul, lod huset opføre.

Den lave, enetages trefløjede hovedbygning, der yderligere har en fløj vinkelret på nordfløjen, ligger i nær forbindelse med avlsgården. Avlsgården er ikke særlig regelmæssig, men danner dog sammen med hovedbygningen en sluttet enhed om den store gårdsplads.

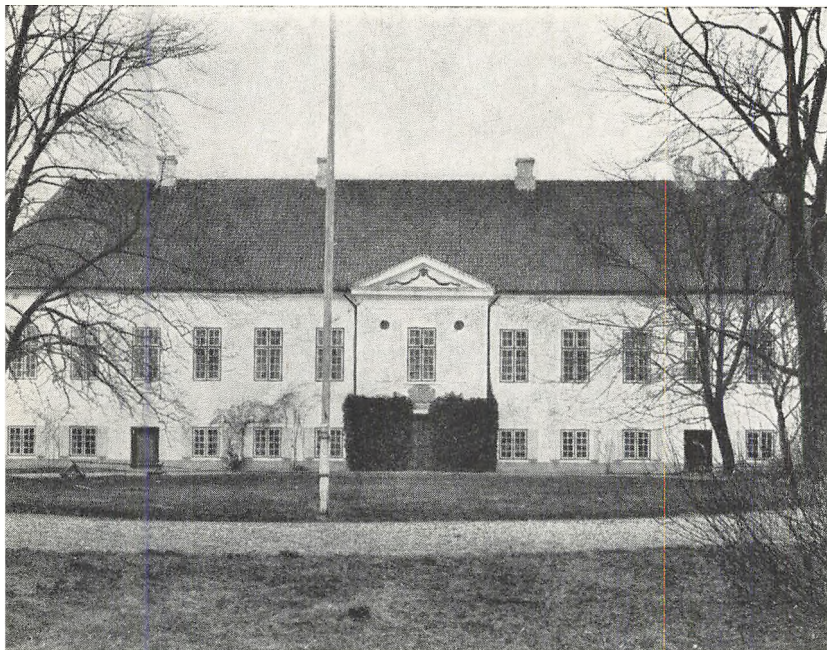
Viskums hovedbygning med de hvidpudsede, såre enkle længer er opført uden krav til det fornemt repræsentative. Den står i virkeligheden ikke en velstående bondegård så forfærdelig fjernt. Bygmesteren har sik-

Viskum

kert været en lokal mand, men han har dog vidst lidt om, hvordan hovedbygningen til en herregård skulle se ud. Huset har gode forhold i længde, bredde og højde, og taget har en smuk rejsning, alt er præget af de gode bygningstraditioner fra 1700årenes slutning.

Kun partiet om indgangsdøren er udformet med særlig værdighed. Omkring døren er der – meget naivt – brugt forskellige ornamenten som mæanderbort o. s. v. sat op i meget stor størrelse. Døren er sammen med de to flankerende vinduer samlet til en enhed under en halvcirkelformet fronton.

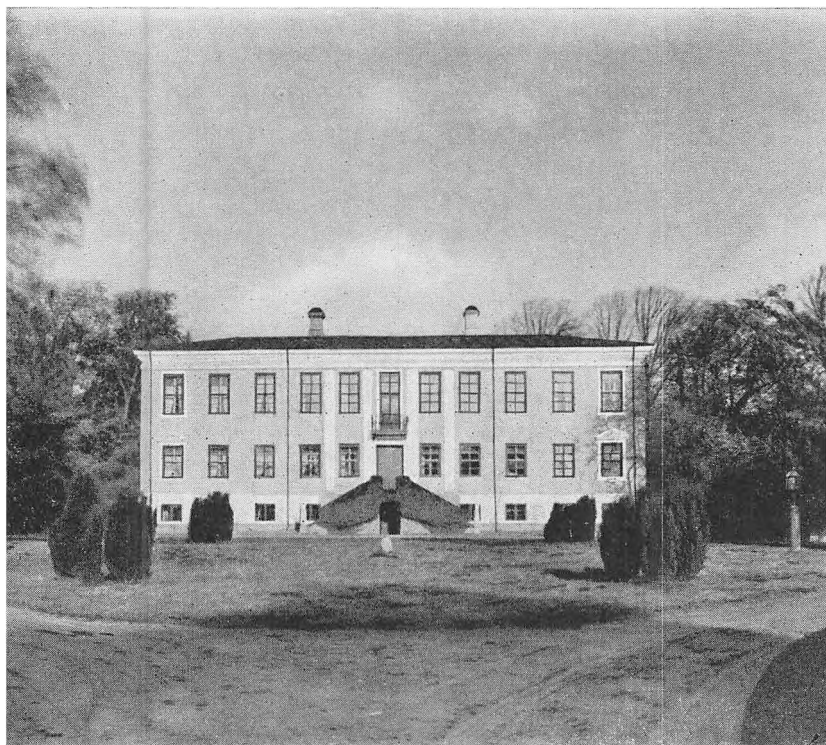
Fussingø

I 1540 kom Gjendrup ved giftermål i Albert Skeels eje. Han lod den gamle gård bryde ned og byggede et stort hus på den lille halvø i Fussing sø og gav den ny gård navnet Fussingø. Efter beskrivelserne at dømme skal det have været et enkelthus af anselige dimensioner, der over en kælder havde tre fulde stokværk og yderligere et halvstokværk, desuden runde tårne ved de tre hjørner

og midt på facaden endnu et tårn. Denne hovedbygning var formodentlig ved en grav skilt fra ladegården, der dog ikke havde fælles akse med hovedhuset, men lå sydvest for dette.

Den gamle borg blev imidlertid helt brudt ned i 1700-årenes slutning af en ætling af Albert Skeel, geheime-råd Chr. Ludvig Scheel Plessen, der 1796–98 opførte et nyt hus. Det er en enkel, prunkløs nyklassicistisk bygning i én etage over en meget høj kælder. Den har afvalmet tag og som eneste prynd findes midt på facaden en med en gavltrekan afsluttet risalit på ét fag. Her har indgangsdøren sin plads.

For næste generations romantiske sjæle, hvis smag som Blichers var »fuldt så gotisk som græsk« var den nye bygning en vederstyggelighed. Det var – for at tale med Blicher – et hus, »som ukendte rejsende ville antage for en pæn kro«. Men i vore dage dømmer professor i kunsthistorie Chr. Elling mere velvilligt; om Fussingø og et par beslægtede gårde siger han, at »de er enkle og svære i strukturen, men med rejsning«.

Stenalt

Det er drømmen om Italien og rejseminderne fra hint land, hvor citronerne blomstrer, der har sat sit præg på Stenalts nuværende hovedbygning.

I sin tid havde herremanden Bjørn Andersen (1532–83) bygget en trefløjet borggård i to stokværk. En re-

naissancegård af den på egnen velkendte type, omgivet af brede grave. Den udstrakte ladegård lå uden for gravene.

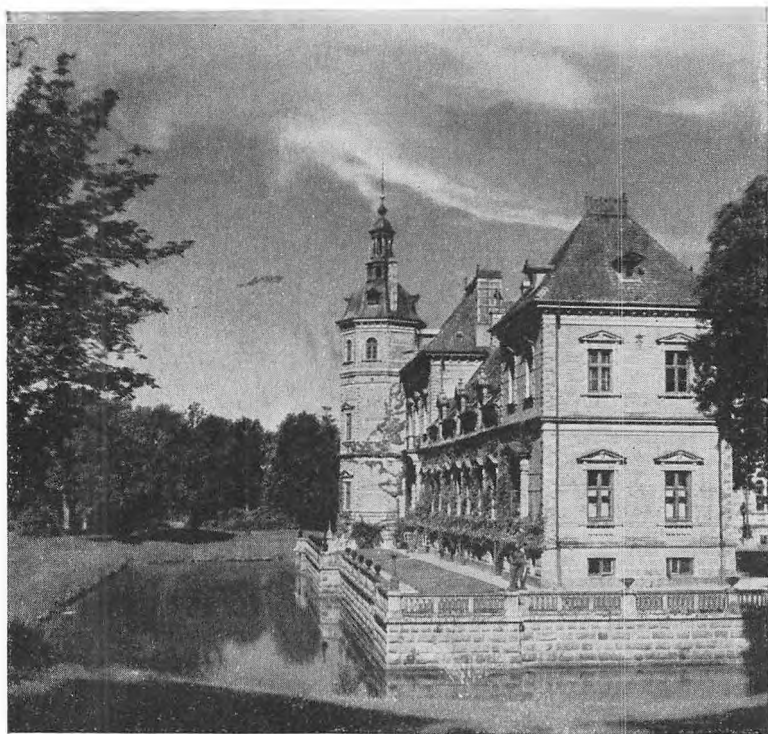
I året 1798 overtog Preben Brahe Schack gården. Han lod de gamle bygninger rive ned og opførte et nyt hus. Det nye hus blev ikke som det gamle lagt i forbindelse med ladegården, men langt borte fra den, inde i parken.

Som arkitekt anvendtes bygmester Anders Kruuse fra Horsens, men hovedbygningen ligner ikke Kruuses andre bygninger.

Det enkle, hvidpudsede hus er i to stokværk over en høj kælder, og slanke pilastre omkring indgangsdøren og ved hjørnerne er den eneste prydding. Det er ualmindeligt, at øverste stokværk markeres som det fornemste, og de slanke skydevinduer tillige med det usædvanligt lave tag giver i det hele huset et fremmed præg.

Op til indgangsdøren fører en toløbet fritrappeløb og over døren er der på 1. sal en lille smedejernsbalkon.

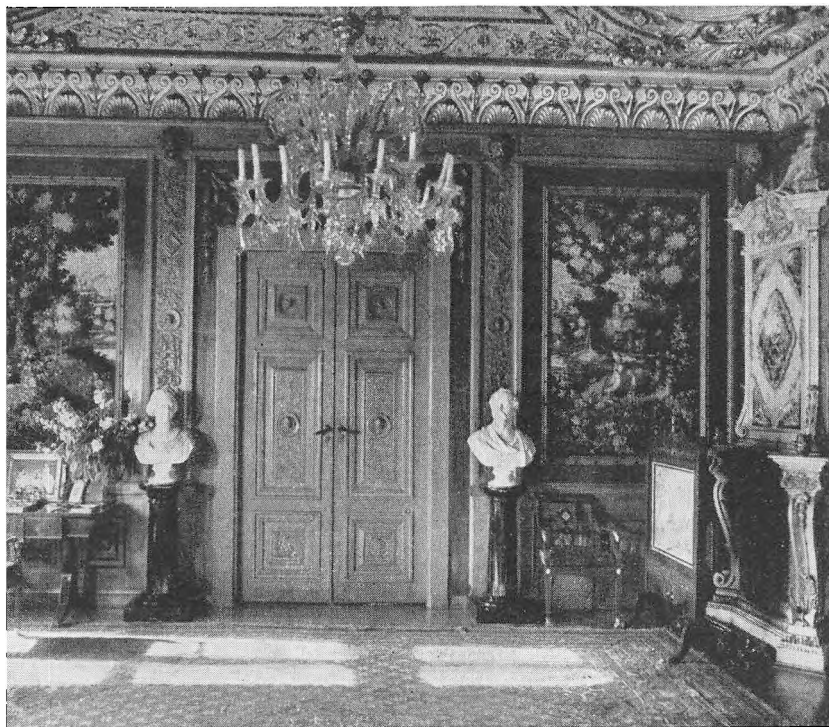
Stenalt anslår en ny tone mellem egnens herregårde og bringer et forvarsel om de nye veje, byggeriet slog ind på et par menneskealdre senere.

Frijsenborg

I dag er det ikke god tone at kunne lide bygninger som Frijsenborg. Der tales om »pastiche«, »klunkestil« eller »at resultatet ikke altid blev lige lykkeligt, skyldes mere kunstnernes end bygherrens svigtende evne«. Og dog?

Frijsenborg, der ligger mellem store skove, går til-

Frijsenborg, gobelinstuen

bage til en hovedgård i landsbyen Jernit, der ca. 1550 var i kronens eje; efter et mageskifte kom den imidlertid i Valdemar Parsbergs besiddelse. Han anlagde voldstedet og byggede sig her et hus, hvoraf der stadig findes rester i det nuværende Frijsenborg. 1665 købtes Jernit af Mogens Frijs, og hans søn Niels Frijs byggede en ny hovedbygning, et enetages, trefløjet barokanlæg med ottekantede tårne ved hovedfløjens – vestfløjens –

syd- og nordhjørner. Billeder fra 1700- og 1800årene viser den hyggelige, hvidkalkede gård, der næsten fuldstændig forsvandt under det store nybyggeri 1861–67.

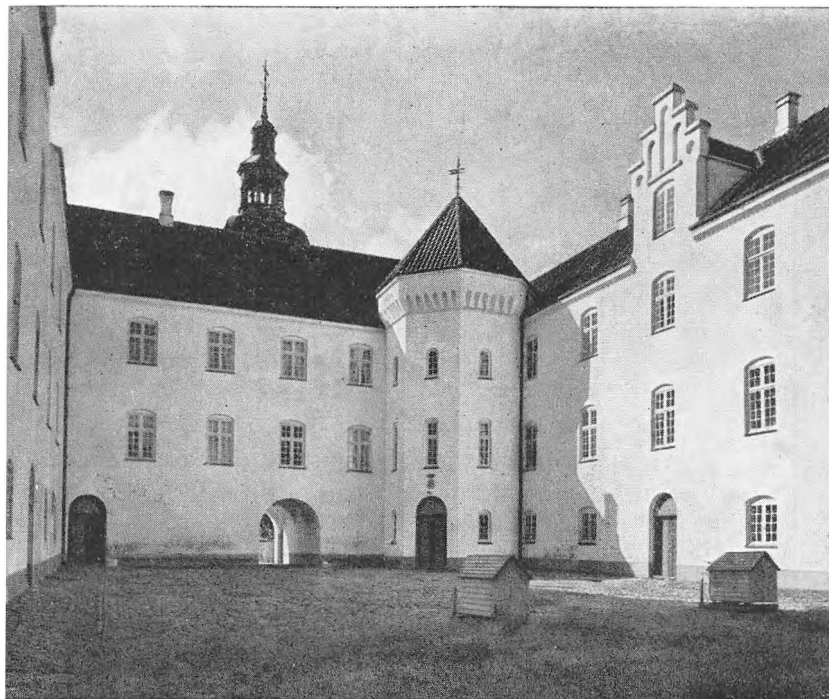
Det var konsejlspræsident, greve C. E. Kragh-Juel-Vind-Frijs, der opførte den store hovedbygning i international stil med Frederiksborgs bygmester, kammerherre F. S. Meldahl som arkitekt.

Meldahl, der fik frie hænder, har sikkert nydt dette byggeri, hvor han kunne bruge de kostbareste materialer og arbejde med de bedste kunstnere, han kunne finde. Husets plan har samme mål som det gamle, men ellers var ændringen total. Vestfløjen blev en etage højere, sidefløjene fik pavilloner, og tårnene forhøjedes og fik spir. Gården er opført i røde teglsten med sandstensdekorationer ligesom Christian d. 4.s slotte, men har også mange træk lånt fra fransk renaissance.

Rigdom – virkelig materiel rigdom – viser sig bl. a. i interiøret fra gobelinstuen. Rummets officielle, fornemme holdning fremhæves af udsmykningens pragt, væggenes feltinddelinger, gobelinernes stoflighed, dørenes højde – hver fløj har sit højtsiddende greb, så man kan levende forestille sig to lakajer åbne døren på én gang – og af busternerne på hver side af døren.

I pragt og herlighed kappes stuen med renaissancens og barokkens værelser, men har måske et minus i forhold til dem, fordi man har søgt at forene det repræsentative og dekorative med det hyggelige, hvor renaissancen og barokken kun er repræsentativ og dekorativ.

Ser man uhildet på Frijsenborg, må man indrømme, at med sine terrasser, tårne, spir og ornamentter virker slottet pompøst og festligt. Det har både holdning og kvalitet og hører til Meldahls bedste arbejder.

Meilgaard

Hvordan Meilgaard oprindelig har set ud, vides ikke med bestemthed. Som gården er i dag, er den mere udtryk for 1890'ernes arkitektur end for renaissancens, idet den blev ombygget af kammerherre Niels Juel (1861–1930), der havde arvet gården 1888. Men bag de glatte, hvide facader er der dog stadig meget bevaret af den gamle gård.

Det trefløjede borggårdsanlæg består for mesteparten af hint hus, som den aldrende Axel Juul lod opføre omkring 1573. Han lagde gården på en lille holm, hvor hovedbygningen fik samme akse som den nu efter flere brande fornyede avlsgård, der fra først af var bygget i bindingsværk.

Som det kendes fra andre renaissancegårde, f. eks. Sostrup, åbner Meilgaards hovedbygning sig ikke ud mod avlsgården, idet sydfløjen med det fremspringende, firkantede porttårn er vendt mod avlsgården og den kommende; derved får gården det sluttede, magtfulde udseende, der er karakteristisk for den.

Oprindelig var hovedbygningen kun på to etager. Hvordan sidefløjenes gavle har set ud fra først af, ved man nu intet om. I forrige århundrede har de efter datidens billeder at dømme været afvalmede. Sit nuværende ydre fik gården under en stor, 1891 afsluttet ombygning, der lededes af arkitekt A. Klein. Ved denne lejlighed fik alle tre fløje en tredje etage, gavlene kamtakker og porttårnet spir. 1929–30 er der foretaget ombygninger i hovedbygningen, og ladegården blev opført.

LITTERATURHENVISNINGER

- Becher, T. A., F. Richardt og C. E. Secher: Prospector af danske Herregaarde. 1844–68.
- Danske Herregaarde ved 1920. I–III. 1922–23.
- Danske Herregaardshaver. 1930–39.
- Danske Slotte og Herregaarde. I–IV. Ny Samling. I–III. 1944–46.
- Danske Slotte og Herregårde. Anden udgave. XIV. 1967.
- Elling, Chr.: Slotte og Herregaarde i Barok og Rococo. 1928.
- Danske Herregaarde. 1942.
- Lorenzen, Vilhelm: Studier i dansk Herregaardsarkitektur. 1921.
- Danske Herregaarde fra Baroktiden. 1930.
 - Rosenholms Bygmester. 1937.
- Roussell, Aage: Danmarks Middelalderborge. 1942.

Lige til at putte i lommen
– eller tage med i bilen –

Handskerumsbøgerne

Danmarks herligheder

Redigeret af dr. phil. Aage Roussell

Turisten og søndagsbilisten vil gerne på en lettilgængelig måde erhverve viden om det, han ser på sin tur. I **Handskerumsbøgerne – Danmarks herligheder** gives i tekst og billeder en nem førstehåndsorientering om steder og bygninger, oldtidsmindesmærker og kirker, slotte og palæer, herregårde og borgerhuse overalt i det dejlige Danmark.

En række eksperter har skrevet de enkelte bind, der hver for sig på overskuelig måde giver klare oplysninger om særlige områder eller emner. Den righoldige illustration er afrundet med gode oversigtskort.

Serien omfatter foreløbig:

1. Ellen Andersen: Sydfyns herregårde
2. Bredo L. Grandjean: Københavnske palæer
3. Otto Norn: Bornholms byer og fæstningen Christiansø
4. Hans H. Engqvist: Sønderjyske byer
5. Th. Ramskou: Himmerlands oldtidsminder
6. Gudmund Boesen: Nordsjællands slotte
7. Iove Clemmensen: Nordfyns herregårde
8. Hans Lassen: Djurslands herregårde
9. Hans Stiesdal: Sydsjællands herregårde
10. Anders Bæksted: Jyske runestene

GJELLERUP

1. udgave. 1. oplag

